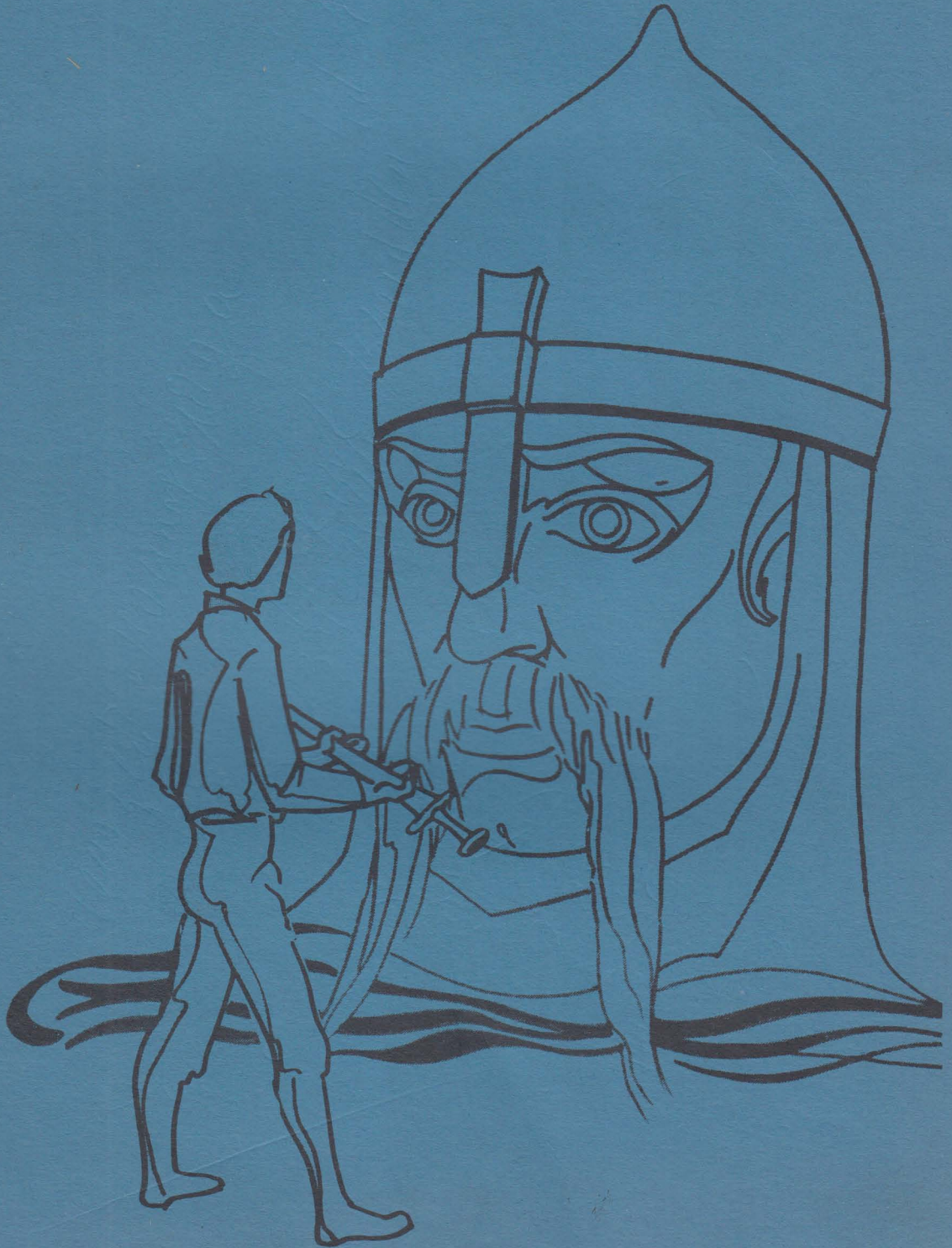

WINTER 1985

АНАБАЗИС

НА
ВАСИ
СИ

А ЯК З ПЕРЕДПЛАТОЮ?

Чому ці симпатичні морські свинки так сумно дивляться?

Вони кажуть: ми давно передплатили б «Анабазис», якби уміли читати...

Тому вони такі сумні...

Ви умієте читати? — Не журіться і передплачуйте «Анабазис»! Це коштує всього 16 канадських доларів на рік передплати або 14 американських.

Умови передплати та адреса — внизу.

Всю кореспонденцію (лист, чек, пакунок) просимо адресувати на :

VALENTYN MOROZ ANABASIS
23 Armadale Ave.
Toronto, Ont.
M6S 3W7
Canada
Tel.: 416-767-6862

SUBSCRIPTION FOR 1986

ANABASIS
23 Armadale Ave.
Toronto, Ont.
M6S 3W7, Canada

CANADA	\$16.00 (Canadian)
UNITED STATES	\$14.00 (U.S.)
all others:	
BY BOAT	\$14.00 (U.S.)
AIR MAIL	\$17.00 (U.S.)

NAME

ADDRESS

.....

.....

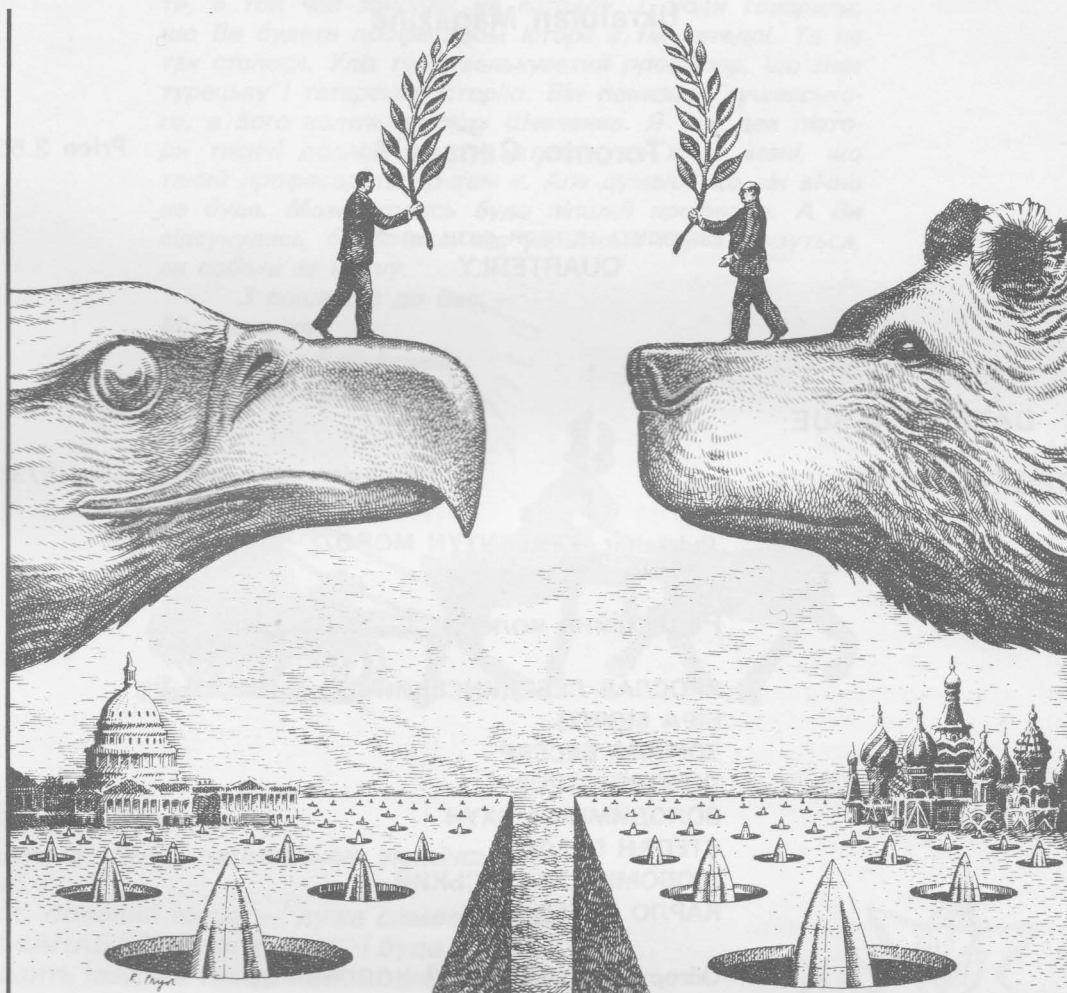
.....

.....

.....

.....

АНАБАЗИС

*Ці два звірі не поспішають жертися між собою. Краще
зжерти разом Українця Мирослава Медвідя*

diasporiana.org.ua

ч. 4 (23)

РІК VI

ЗИМА 1985

ТОРОНТО

А Н А Б А З И С

A N A B A S I S
Ukrainian Magazine

Toronto, Canada

Price 3.50 dol.

Виходить чотири рази на рік
QUARTERLY

ISSN 0824-3557

DATE OF ISSUE:

DECEMBER, WINTER 1985

Second class mail registration number 5730

Publisher — VALENTYN MOROZ

Редакційна колегія

ЯРОСЛАВ ЛЕБЕДИНСЬКИЙ
ВІРА МОРОЗ
ЗОР'ЯНА БЕССЕР
ДМИТРО СТРОЇЧ
ВОЛОДИМИР МОХУН
СТЕПАН ГОРЛАЧ
ЛЮБОМИР ХАБУРСЬКИЙ
КАРЛО СОБЕНКО

Обгортка — АНАТОЛІЙ КОЛОМИЄЦЬ

Підписані статті висловлюють точку зору автора,
а не редакції.
Надіслані рукописи не повертаються.
Редакція застерігає за собою право скорочувати
статті та виправляти мову.

Всі права застережені.
Copyright

Передруки дозволені за поданням джерела

Шановний пане Мороз!

Ви пишете, що не маєте всіх видань «Анабазису». Пришліть мені все те, що ще залишилось. Я посилаю Вам мані ордер на 50 доларів за книжки, які ще маєте, а решта — пожертва на книжку «Чи треба українського візенталя?».

Коли Ви були ще в концетраку, а ми тут, сказати би, усі партії партії бажали Вас відтам витягнути, в той час збирали на катедру, і люди говорили, що Ви будете професором історії в тій катедрі. Та не так сталося. Уліз там хвалькуватий професор, що знає турецьку і татарську історію. Він понизив Грушевського, а його колега висміяв Шевченка. Я теж дав півтори тисячі доларів на ту катедру, та жаль мені, що такий професор тепер там є. Але думаю, що він вічно не буде. Може колись буде ліпший професор. А Ви відсунулись, бо бачите, що українські партії гризуться, як собаки за кістку.

З пошаною до Вас, —

М. Довгенко

Я є бойко з Бойківщини.

Шановний читачу!

Приходимо до Вас з традиційною українською Колядою.

Лист, поданий вище — дуже символічний. Журнал «АНАБАЗИС» виходить, і буде виходити. Виходить завдяки тому, що є люди, які дуже хочуть, щоб він виходив. Виходить завдяки тому, що гурт щирих прихильників присилає нам свої твори, передплати і пожертви.

Прилучайтесь до цього гурту!

За нами не стоїть жодна гучна фірма світової слави; ми не вживаємо і не будемо вживати такі слова як «національний даток», «визволення» або «фонд політв'язнів». Ми просто і щиро кажемо:

якщо Ви вважаєте корисним те, що робить «АНАБАЗИС» і гурт людей, який склався навколо нього — будемо раді отримати Вашу Коляду — різдвяний дарунок.

/конверта додається/

РЕДАКЦІЯ

ПОЕЗІЯ І ЖИТТЯ ВАСИЛЯ СТУСА

Ярій, душе. Ярій, а не ридай!
У чорній стужі сонце України,
а ти шукай — червону тіль каліни,
на чорних водах тіль її шукай...

Здається, так недавно читав Василь Стус ці вірші на похороні Алли Горської в 1970 році. А вже минуло 15 довгих років. І виявилось — він читав ці вірші про себе...

Ярій, душе...

Застерігає доля нас зарання,
що калинова кров — така крута,
така терпка, як кров у наших жилах.

Дійсно, смерть Алли Горської була застереженням усім нам, що шукали тіль каліни, і кров каліни, і калиновий корінь — український корінь. Тим, що шукали вперто своє українське коріння. Смертю Алли Горської, а потім Івасюка нам сказали: з вами буде те саме! Перестаньте!

Слово це не є академічною розвідкою про поезію Василя Стуса. Я — один з небагатьох на Заході, хто знав особисто Василя. Академічні розвідки про Стусову поезію ще будуть написані; це справа не місяців, а років і років. Від мене ж чекають живого слова про живого Стуса, і про атмосферу тих часів. Я тут, жартом кажучи, в ролі живого експонату з тих часів.

Перше моє знайомство з ним не було позначене ні в якій мірі печаттю трагедії, крізь призму якої ми дивимось тепер на все, зв'язане зі Стусом. Було це 22 травня 1965 року (Боже, як скоро йде час...). То був час рожевих надій. О ні, я зовсім не хочу сказати, що то були ілюзії мрійників. Тоді хвиля українського піднесення дійсно йшла вгору. Ми здобували реальні перемоги. Досить сказати, що в 60-ті роки всі журнали України почали виходити українською мовою. Навіть ті, що з самого початку, кілька десятиліть виходили по-російському («Вугілля України», наприклад) стали двомовними. А новозасновані мали лише український варіант. Тоді навіть поети, що писали по-російському, писали у своїх статтях (друкованих!), що всі на Україні повинні шанувати українську мову як великий скарб.

Такий був час. Тоді навіть слабші були відважними.

22 травня — то день перевезення тіла Шевченка з Петербургу до Канева. В атмосфері піднесення 60-х років цей день («літнього Миколи» — але хто в Києві ще пам'ятав релігійні свята?) спонтанно став днем української маніфестації. Мовчазної, без плякатів,

звичайно. Але все ж маніфестації. Збиралися коло університету, в широкому сквері, де височить пам'ятник Шевченка. Я тоді уперше був на маніфестації, і вперше побачив Стуса. Він читав комусь із знайомих віршика про Хрущова. Тоді, після скинення Микити, про нього кружляла маса гумористичних віршів.

Насмішили всю Європу,

Показали простоту,
десять лет лізали,
оказалось, что не ту.

Но народ не уніваєт,
ходіт, песенкі поють,
наша партія радная
нам другуу падберйот.

Стус не був заарештований під час арештів 1965 року. Радів? О ні, він не був еміграційним літератором, що 40 років після втечі від совітів ще дивиться, чи не женеться за ним НКВД. Стус... сердився! Пригадую, хтось із нас у Мордовії, в таборі, отримав листа від Василя. У листі була фраза: «Чому я тут, а ти там?» Тобто: чому мене не заарештували разом з вами? Це його гризло: якесь підсвідоме почуття вини, що він не несе загальний тягар.

Уже з цього виразно втілює головна риса Стусового характеру: **безкомпромісність**. Мені довелося багато писати в 60-ті роки про одержимість. Василь, здається, не писав про це нічого. Але саме він став **символом одержимості**.

Часом ця крайня безкомпромісність виявлялася в побуті досить екстремно. Пригадую вечір Григорія Косинки у спілці письменників (уже після першої тюрми, 1969 року). Звичайний соцреалістичний вечір, де про Косинку говорили для того, щоб нічого не сказати. Головним держимордою вечора був, звичайно, Козаченко. Пізніше у голлі наша група стояла в одному кутку, а Козаченко з якимись людьми — у другому. Стус показав на нього і промовив дуже емоційно: «Ось Козаченко! Дай йому по морді!»

Але Стус відрізнявся докорінно від тих, які були відважними лише до першого арешту. Всі говорили, коли можна було говорити. Але після смерті Горської, Івасюка випадкові люди злякалися й «порозуміли». З'явилися **подзюбані** дисиденти. (Неясно, що це? У моїй майбутній збірці гумору буде таке: «Іван Дзюба. **Подзюбав** трохи та й каже: «Годі! Для такого **дзюбання** треба мати міцнішого **дзюба**»). Саме тут виявився характер Стуса. «Ще — ціню здатність чесно померти. Це більше за версифікаційні вправи». Це написав він у 1969 році, на волі. Але він не відмовився

від цих слів і по двох арештах. Ось як він описує свою позицію по приїзді до Києва після першої тюрми:

«Психологічно я розумів, що тюремна брама уже відкрилася для мене, що днями вона зачиниться за мною — і зачиниться надовго. Але що я мав робити? За кордон Українців не випускають, та й не дуже кортіло — за той кордон: бо хто ж тут, на Великій Україні, стане горлом обурення і протесту? Це вже доля, а долі не обирають. Отож, її приймають — яка вона вже не є. А коли не приймають, тоді вона силоміць обирає нас».

Багато героїв дала Україна. Парадокс: колись ми журилися, що все мовчить на Україні. «Ні вітру, ні хвили». Тепер є стільки проявів яскравого героїзму, що діяспора не встигає помічати і реагувати... Досить пригадати, що навіть два випадки самоспалення (спроби) Макухи і Бериславського виявились непоміченими на Заході. Про чеського студента, який спалився у Празі, чейже писав цілий світ... Так, багато героїв дала Україна. Але Стус займає у цій лаві місце особливе. Він здобувся, образно кажучи, на окремий колір, що робить його помітним. Мабуть, Стус особливий цією спокійною готовністю віддати життя, коли гідність не дозволяє іншого виходу. Ні, це не хвороблива «поезія смерті». То просто твереза гідність.

Після повороту до Києва Стус приєднується до Гельсінської Української групи. Він не захоплений нею, і навіть висловлює скепсис на папері (каже, що Українська Гельсінська група — «немовля, що почало відразу говорити басом»). І все ж вступив до групи, бо, як пише сам, не міг інакше. В умовах постійних арештів хтось мусить поповнювати її — така логіка Стуса.

Стус не любив «етнографічного» в українстві. Але може саме в ньому найбільше виявилась стара козацька, «етнографічна» риса: невміння розмінюватися на дріб'язки і комбінувати дріб'язками. «Коли життя забрано — крихти не потребує», — пише він у творі «З таборового зошита».

1972-ий рік був кінцем епохи; кінцем «хрущовської відлиги». Різдвяні арешти 1972 року підвели рису під епохою шестидесятників. Знову почалась зима. Сильніші — козацького роду — не злякалися. Далі шукали цвіт калини і калиновий корінь. Бо знали: з цього коріння можна зварити чудодійний трунок. Імперії вмирають від одного його запаху. Лише **національним корінням** можна вбити імперію. Це була не самооборона. То був наступ: шукання зброї, щоб умертвити імперські шанси. Ця **наступальність** виглядає з кожного Стусового рядка. В одному із своїх творів він просить розглядати цей текст як звинувачення на майбутньому міжнародному трибуналі. Стус завжди звинувачує; він ніколи не опустився до побутової самооборони, незважаючи на жахливий стан, нечувані утиски сучасної **нео-сталінської** тюрми. Стус завжди звинувачує як Українець. «Ця тюрма — антиукраїнська за призначенням. Отже, загроза українського бунту для влади дуже страшна», — пише він. Це, зрештою, дуже важлива заява. Нас довго переконали, що тюрма ця «партократична», нібито безнаціональна, і Росіяни тепер гноблені так само. Нас переконували, що вся Гельсінська група в Україні думає

(нібито) так само. Стус — теж член Гельсінської групи. Але він ясно каже: тюрма ця — антиукраїнська. Отже — імперсько-російська, як і була. Нас просто обманювали, коли казали, що всі члени Гельсінської групи вірують в одного партократичного бога.

Стус — то символ поетизму 60-х років; можливо, це найважливіша риса його як феномену. Специфікою 60-х років було те, що тоді навіть політичні явища були бачені **крізь призму поетизму**. У принципі то була **революція поетів**, і королями 60-х років були поети. Ось вірш Стуса — яскравий приклад цього поетизму:

Не можу я без посмішки Івана
оцю сльотаву зиму пережити.
В проваллях ночі, коли Київ спить,
а друга десь обстрілюють старанно,
склепить очей не можу ні на мить,
він як зоря проміниться з туману,
але мовчить, мовчить, мовчить, мовчить.

Ні словом не озветься. Ані пари
із уст. Вусате сонечко моє!
Несуть тобі три царіє со дари
скапарене озлоблення своє.

Іваночку! Ти чуєш, доброокий?
Їй-бо не знаю, що я зле зробив.
Чого ж бо й досі твій поріг високий
ані відчув, ані переступив?

Прости мені недільний мій Хрещатик,
що сівши сидьма ці котли топлю
в оглухлій коцегарці. Що терплю,
коли вже ні терпіти, ні мовчати
не можу, що читаючи люблю
твоїх Орхана, Незвала і Данте,
в дев'яте коло прагнучи стремлю.

Моє ж досьє, велике, як майбутнє.
напевне, пропустив котрийсь із трутнів.

«Вусате сонечко моє...» — мабуть, жодного політичного лідера в історії не називали так. Вся ситуація арештів, а також активності перед ними і після них побачена поетичними очима. Вірші Стуса — демонстративно неpolітичні. «Ще зневажаю політиків», — пише він у слові до читача, доданому до збірки. І все ж він **як явище** — на диво політичний. Гострота його політичного зору — могутня, краща, як у наших «політиків». Саме тому його й знищили. Характерно, що звістку про смерть Стуса Москва дуже скоро випустила на Захід, не ховаючи, як звичайно. Причина ясна: в Москві боялися кампанії за присудження Стусові Нобелівської нагороди. Іншими словами: панічно боялись виїзду на Захід **українського солженицина**. Смерть його, і швидке поширення звістки про смерть мало на меті паралізувати кампанію за здобуття Нобелівської нагороди.

Ми чекали його тут, на Заході. Напевно, із своєю безстрашністю він ніколи не збагнув би нашу еміграційну перестрашеність.

«Пане Х, чи можна у вас взяти інтерв'ю для Радіо Канада? — Ні, не можна. — Чому? — Бо у мене є бабуся на Україні. — Ну і що? — А бабуся має козу. — Ну і що? — Як почувуть мій голос по радіо, то можуть забрати козу. Аж як коза здохне — тоді я буду говорити по радіо».

Торонтонські студенти назвали маніфестацію, присвячену Стусові — «Смерть поета». Дійсно, слухна нагода поговорити про смерть. То смерть поета — але не смерть поезії. Заяви Терелі та його товаришів із нової української «Хроніки» — такі непоетичні, ділові; та все ж вони **дихають поезією**. Коли б Стусові пощастило побути на Заході, він побачив би **смерть поезії**. Смерть поета — тема тут не модна. Тут поети вмирають рідко. Навіть на пенсію не виходять, коли мають працю в українських установах...

Але поезія...

Може найбільше, що вразило мене по приїзді на Захід — це той факт, що тут українські поети (мистці взагалі) не мають свого **середовища**. Ми там, у тяжких умовах, мали його. Зрештою, як і відбувається тут поетичний форум (чи взагалі щось на базі поезії), то репрезентована там, як правило, одна група, за принципом особистого знайомства; звичайна собі «партія на бек-ярді». Тяжко було б, якби існувала лише еміграція. Але є ще Україна, без «еліти» — зате зі **Стусами**.

Василя Стуса з повним правом можна назвати останнім акордом 60-х років. Він відчув підсвідомо: хтось мусить закінчити 60-ті роки могутньою симфонією. Постріли Бориса Терелі в Карпатах і журнал Йосипа Терелі — то вже зовсім нова сторінка; то зародок чогось принципово нового після спаду 70-х років.

Дуже цікавим є ставлення Василя Стуса до Дзюби. Воно — парадоксальне. З одного боку — Стус ніде не сказав Дзюбі жодного прикрого слова за його зраду — при всій своїй безкомпромісовості! Це теж чудовий приклад поетизму 60-х років: симпатії й антипатії теж побачені цими людьми крізь призму поетизму, а не через окуляри реальної практичності. Але!.. Все ж найбільшого ляпаса дав Дзюбі саме Стус — своєю позицією, без слів. Бо фактично Стус вивірив **анти-дзюбу** в українському етичному кодексі сучасності. Стусова максима каже: не лише зрадити, але й навіть відійти набік, «заспокоїтися» — для мене неприпустимо. Може, з усіх українських борців саме Стус найясніше зрозумів цю дилему: з одного боку — кожен може собі відпочити, затихнути, як Ліна Костенко. Але з другого боку — після патосу 60-х років, після цього горіння — це вже неможливо. Це означало б здрибніти. Залишалося лише гідно померти.

Коли я почув про смерть Василя Стуса — мені прийшло на пам'ять ім'я, дуже далеке від України і рідко згадуване Українцями: Юкіо Місіма. Недавно про нього йшов успішний фільм на канадських екранах («Місіма»); перед тим було ще кілька. Юкіо Місіма — видатний японський письменник, знаний у всьому світі. Дуже позитивна біографія. І раптом — 25 листопада 1970 року, коли вся Японія дізналась про самогубство Місіми! Чому? Це був протест проти сучасної духової деградації Японії. Місіма захопив групу службовців у приміщенні міністерства оборони і заставив їх

вислухати слово про те, що сучасна Японія, втрапивши традиційні самурайські основи етики, є паралізованою лібералізмом. Після того він здійснив **сеппуку** — традиційне лицарське самогубство. Він хотів цим показати, що в Японії є люди, здатні не лише критикувати цю деградацію, але й пожертвувати життям, аби повернути увагу до ситуації.

Можуть сказати: це не має нічого спільного із Стусом. Місіма сам убив себе; Стуса ж убили. Ні! Стус теж здійснив самогубство. Не заради самогубства, а як самопожертву. Він мав вибір: міг відійти і «затихнути». Але він цього не зробив. Те ж саме — з Горською. Вона знала, чим ризикує, займаючись дисидентською діяльністю. Всі вони — побратими Юкіо Місіми. Фільм про Місіму (найновіший) складається з чотирьох частин. Частина про самогубство називається «Краса». Краса смерті? Скорше самопожертви. Василь Стус, як Місіма, відчув, що в даному випадку **краса смерті й самопожертви** — найбільш **творча**. Буває, що смерть дає більше, ніж життя. Мертві стають прапором.

Характерно, що Алла Горська загинула тоді ж, як і Місіма, у другій половині 1970 року — містична співзвучність...

Стус і його доля — особливі для мене. Я — один з небагатьох на Заході, хто особисто був зв'язаний з ним певними справами. До того ж, я був там, де й він, і можу особливо опукло бачити й відчути те, чим він жив. І коли я почув про його смерть, я сказав до нього, як до живого (це не уява: говорити до живого Стуса. Душа ніколи не вмирає):

Василю!

Я був там, де й Ти, приречений на знищення, як і Ти.

Бог вивів мене у світ, щоб я став Твоїм голосом, і голосом усіх, що вмерли у замороженому просторі імперії.

І я складаю клятву мовчки, перед Твоєю пам'яттю, Василю:

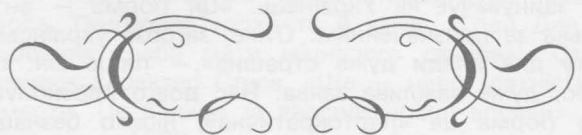
Буду йти за голсом своєї місії; і не піддамся ані на ласку, ні на погрози, ані спокуси ні своїх еміграційних груп, маленьких і кишенькових; ані на долярово-щедрішу ласку чужих груп, контрольованих візенталями, що обертають світом. Буду шукати червону тінь калини, і калиновий корінь України, скільки б тернів не кидали під ноги на цій дорозі і свої, і чужі.

Ти вже стояв, Василю, в молодому гурті 60-х років, коли я прийшов туди.

І Ти навчив мене найвищого маєстату, що дав силу витримати 13 довгих тюремних літ, і дав силу витримувати сіру еміграційну безкінечність; маєстату, що каже:

БУДЕМО БИТИСЬ!

(«Вісті Комбатанта»)

ВАСИЛЬ СТУС І НІМЕЦЬКА ПОЕЗІЯ

Відносно невелика літературна спадщина Василя Стуса включає низку віршів, у яких відбиваються творчі імпульси німецьких поетів, головню Гете і Рільке, котрих він, згідно з власним твердженням, найбільше любив: один вірш присвячений Гете та низка перекладів з творчості Гете, Рільке і Готфріда Бенна і інших німецьких поетів, що їх, на жаль, сконфіскувало КГБ при одному з численних обшуків. З видрукованих перекладів є один вірш поетеси Рагелі Варнгаген під заг. «Мої мерці» і три сонети Рільке. Крім того, нам відомо, що Стус також цікавився творчістю сучасних німецьких поетів і письменників. Цікавили його, між іншим, Петер Шнайдер, Гюнтер Грасс і покійний вже Гайнріх Билл, про що інформує нас Ганс Крістоф Бух у зворушливій статті в тижневику «Die Zeit» з 20 вересня цього року.

Коли взяти до уваги цю, як вже згадано, відносно малу поетичну спадщину Василя Стуса (а її квантитативна обмеженість обумовлена також фактом, що 47-літній поет був засуджений разом на 23 роки ув'язнення і заслання, з чого, до речі, він відбув уже 13 років, на протязі яких важко хворів (йому вирізано дві треті шлунка), то побачимо, що німецький поетичний світ грає у ній все ж таки доволі велику роль, і що ця тема заслуговує на більш докладну аналіз, яка причиниться до кращого розуміння творчості нашого поета.

Та заки розглянемо ці прояви німецької поезії, чи може краще прояви німецького поетичного світу, у творчості Василя Стуса, слід застановитися над тим, звідкіля взявся у Стуса цей нахил до німецької поезії. Тут, очевидно, можна було б багато дечого довідатися з епістолярної спадщини поета, але вона нам, на жаль, за мелнькими винятками, недоступна. Користуючись нам доступними листами, віршами та есеями поета, ми можемо все ж таки зробити певні спостереження, які, можливо, більш конкретно скристалізують відношення поета до німецького поетичного світу.

Перш за все, нам слід ствердити, що поезію Стуса годі без застереження називати лірикою, як це роблять деякі наші літературознавці і критики. Лірика, за окресленням, — суб'єктивна поезія, емоційно забарвлена і легкої форми, якій притаманна певна ритмічність та музикальність. У Стуса цього роду поезії не надто багато. Стус більш вдумливий, у нього більше філософської, інтелектуальної поезії. Очевидно, це не означає, що у нього немає суб'єктивної поезії, побудованої на емоціях. Зовсім ні, але у нього домінує так би мовити інтелект навіть тоді, коли поет пише лірично-суб'єктивний вірш.

Стус, виглядає, завжди (себто вже з самого початку свого творчого життя) високо цинив інтелект та його роль у поезії. В одному ранньому есеї,

написаному у 1965 році, під заголовком «Най щирі будем...» (заголовок з Франка), він висловив між іншими такі думки на цю тему: «Інтелектуальне багатство поетичного світу завжди було визначальним», і зараз після цих слів він додає: «На жаль, багатством нашим поетам бракує саме глибокої інтелектуальної позначеності». Отже, тут бачимо, як високо Стус цинив інтелектуальність в поезії, при чому слід додати, що він був свідомий факту, що «рівень поезії визначається не тільки її інтелектуальністю». Отже, із наведеного ясно, що Стус вимагав від поетів певного інтелектуального рівня, а цей рівень можна набутися тільки глибшими студіями літератури. Тут саме німецька література могла відіграти велику роль, бо у ній є чимало поетично-інтелектуальних шедеврів. В додатку, Стус вимагав, щоб поет засвоював теж літературні осяги інших народів і тим збагачував себе і свою творчість. Тут, до речі, Стус перегукується із Гетовим поняттям «вельтлітератур», тобто світової літератури, яка, згідно з великим німцем, втілює всі народні чи національні літератури, котрі знову хоч кожна з них є окремою і незалежною сукупністю, її спільно творять. Ось що пише про це Стус:

«Необхідність гармонізувати стильовий «букет» нашої літератури вимагає ширшого засвоєння художніх здобутків інших народів світу».

І зараз же додає:

«Немає ніяких підстав побоюватися, що все це призведе до нехтування національною традицією. Таке плідне міжлітературне схрещення тільки піде на користь нашої поезії».

Отже, на підставі наведених цитат, можна ствердити, що Стус перш усього вимагав високого інтелектуального рівня від поета, а друге, що він бачив національну літературу так, як Гете — частиною світової літератури. У першому випадку, німецька поезія могла мабуть найкраще відіграти роль того чинника, що підносить інтелектуальний рівень поета, а у другому, вже сам факт, що Стус перегукується у своїх переконаннях з Гете, вказує на цю його спорідненість з німецьким поетичним світом. Але, щоб не подати неправильного погляду на поетичний світогляд Стуса, дозволю собі, ще заки перейду до аналізу інших чинників, які зв'язують його поезію з німецьким поетичним світом, коротко вказати на суть цього інтелектуалізму Стуса. В іншій статті, видрукованій теж 1965 року, у журналі «Дніпро», під заголовком «На поетичному турнірі» (стаття є оглядом дня поезії, що відбувся в той час), Стус, критикуючи дещо поезію своїх сучасників, дає нам правдиве визначення інтелектуальності в поезії, відмежовуючи її від сухого раціоналізму, від псевдоінтелектуального багажу. Ось що він пише:

Часто складається враження, що той чи інший поет, згубивши за якимось поворотом художні орієнтири, заблудився в хащах повзучого емпіризму, ковзкої ілюстративності, претензійного менторства чи усталено-традиційного милування й оспівування, звідки вже несила вибитись на дорогу справжнього мистецтва. Зовнішній осучаснений антураж, збагачений на ракети, космодроми, антиречовину, Пікассо, кібернетику чи галактики, не може врятувати слабого і малоестетичного в своїй суті вірша. Зріс тільки словниковий запас; розуміння поетичного зросло в значно меншій мірі.

При чому Стус даліше устійнює, що є автентичним інтелектуальним здобутком у поезії, а що ні, стверджуючи, так як це теж, до речі, зробив Гете, що поезія повинна йти від конкретної дійсності до універсальної правди, а не служити як пояснення якоїсь здуманої правди, чи вигаданого принципу. Ось які є прогрішення сучасних українських поетів в тому відношенні, згідно з Василем Стусом:

Недостатня локалізація теми, а почасти й абстрактна її постановка спричиняються до багатьох історичних помилок: відсутність внутрішньої життєвої (отже, й поетичної) цілісності не дає змоги художньо втілити свій задум. Виною цього є те, що деякі поети йдуть не від конкретної дійсності, а від наперед заданої схеми. Мистецтво — не ілюстрація постульованих істин, в кращому разі воно, художньо відбиваючи дійсність, може мати з ними дотичні точки. Так само не може воно виходити з логізованих, нехай і дуже правильних, істин. Чи не тому виникають вірші чисто баєчного типу, які нібито й писані задля моралі».

Тут Стус наводить низку прикладів таких віршів у сучасній українській поезії і наводить інші приклади так званої поетичної публіцистики та різного роду дидактичних віршів. При цій же нагоді він покликуюється на Гегеля, цитуючи його. Ще Гегель вказував на те, — пише Стус,—

«що в дидактичних віршах «мистецтво не носить свого призначення і своєї останньої мети в собі самому, а його поняття міститься в чомусь іншому, якому воно служить засобом», що в менторському вірші «чуттєво-образна оболонка є лише непотрібним додатком».

Стуса притягали німецькі поети та теоретики літератури багатством їхньої думки, але його зв'язок з німецьким поетичним світом слід розглядати в рамках певного **вельтшмерцу**, який притаманний майже усім кращим підсовєтським поетам-письменникам. Всі вони тужать за Заходом. Нагадаю тільки Максима Рильського «мансарди і Париж», Бориса Пастернака часті натяки на авторів і на міста Заходу, а подібних таких прикладів чимало. У Стуса теж був цей вельтшмерц обумовлений жахливою совєтською дійсністю, у нього була туга за Заходом. У листі до однієї німкені, яка старалася йому допомогти і яку він дуже цінив(про цей лист ще буде мова пізніше), він запитує ніжно-наївно, майже по-дитячому, при самому кінці листа: «Ворпс-

веде — іст вайт фон дір?» (Чи Ворпсведе далеко від тебе?) Очевидно, натяк на славну кольонію німецьких мистців-поетів, у якій колись перебував Рільке, якого Стус, після Гете, найбільше цінив, це саме є той вияв цієї туги за автентичним вільним життям мистця.

Пристапаємо тепер до другої частини нашого огляду, а саме, до аналізу поезії і перекладів віршів. Тут перш усього слід звернути увагу, що Стус вже в жовтні 1963 року видрукував вірш під заголовком «Молодий Гете», у якому він, тоді ще доволі молодий (25-літній) поет, старався накреслити суть геніального Гете, подати його образ. Вірш цей доволі двало віддає фаустичний дух молодого Гете. Ось його перші рядки:

Мишастий морок виповзав з кімнати
Двадцятилітнім хлюпотом. Чорнів
важкий ослін. У вікнах всесвіт сліп.
Гойдався в шклянці шпатовий мускатель.
І стіл прями́в, і штори край вікна
шамріли в вітрі, об ботфори терлись,
і мерва дум, ночами перетертих,
нестерпно ліловіла, ніби кнастер.
Мольберт молився. Спрагле полотно
стікало тінню по рудій долівці,
і розпливались кола, очі кліпли
над гусячим пером.

Слід звернути тут увагу, що Стус висуває два головні напрями, дві стежі так би мовити, якими розвивалася мистецька стихія молодого Гете: малярство і письменство. Рівнож, у вірші накреслено профіль молодого Гете, його гін до життя, до дикого до безтями кохання, його любов до туземного і його стремління до вищого, від мікрокозму до макрокозму. Ось як кінчає Стус цей вірш:

Іди — щоб душу висвітлить з ночей
у майовому полі на безмежжі.
І не барись: ти тільки вічний дервіш
з сомнамбулічним спалахом очей.
Тож проривайся в поле, до води,
До гір, до зір, до молодого сміху.
Тож проривайся — крізь чужу зловтіху,
пересуди, і осуди, й суди.
Нехай тобі замає більший світ,
і більша ніч замає над світами —
та, випроставши руки, у нестямі
ти проривайся:
— Привіт тобі, привіт
о зельна Земле!

Гете, а головню його архитвір «Фауст», залишив чимало слідів у творчості Василя Стуса. Інколи поодинокі рядки Стусової поезії звучать як взяті з «Фауста», як наприклад, у вірші «Бальзаку», де не тільки атмосфера подібна до тієї, що панує у першому монолозі Фауста, але і теж вислови «Ото — твій край. Ото правдивий край» знаходять свої відклики у рядку з цього монологу: «Дас іст дайне вельт— Дас іст айне вельт». Подібно теж у вірші «О, скільки слів...» відчувається спорідненість Стуса з німецьким генієм. Є тут, так як у Флуста, гостре засудження слів і мотив чорта, який перегукується з Фаустом. До речі, Стус мав усі дані стати добрим теоретиком-літературознавцем, він міг би був бути другим Рильським, якщо б його життя було більш нормальне. Але може ще

більшу роллю теж відіграв у поезії Стуса Райнер Марія Рільке, вірші якого, як це загально відомо, захоплювали і захоплюють цілі генерації українських поетів. Стус, слід на цьому місці ствердити, знав добре німецьку мову, навіть писав нею непогано, а вивчив він її мабуть тому, щоб могли читати Гете і Рільке в оригіналі. Німецька мова Стуса, до речі, обумовлена цілком манерою Рільке. Мабуть при переладі його сонет Стус попав під сильний вплив цього австрійського поета щодо способу поетичного вислову і форми, так і до створення поетичного етосу.

Читаючи листи Стуса, написані німецькою мовою, можна зараз ствердити, що він цю мову вивчив виключно із книжок і що найбільшим учителем був Рільке. Як приклад наводжу наступний уривок з листа Стуса до згаданої вже знайомої у Німеччині:

Meine liebe, meine treue Schwester!

Danke sehr! — ich bekam alle deine englische Geschenke, feines Buch von H. Boll, alle Deine Briefe. Du bist mein zartfuhlender Schutzengel! Also, haben wir Vorfruhling: noch schneit es, noch Herr Frost spielt mit den Bergen und fruhen Bachen, aber — die Sonne, aber — die Luft! Und meine Seele ist aufgeleuchtet.

Німецька мова Стуса, як бачимо, це чисто мова Рільке. Цей лист поєднує українську сердечність Стуса з німецькою емоційністю Рільке. Поетичні образи тут прості, взяті з української традиції (герб фрот), але поетична манера їхнього передання, це знову чисто Рільке.

У четвертій сонеті першої частини збірки «Сонети до Орфея» знаходимо майже ідентичне зіставлення подібних поетичних образів. Поет робить певне твердження про щось негативне, так як у листі Стуса, що ще мороз грається горами і потоками, але відтак зараз слідує дві фрази, у фрагментованій формі, які це негативне розвівають. До речі, навіть слова у деяких випадках ідентичні. Ось останні три рядки згаданої сонети:

Selbst die als Kinder ihr pflanzet, die Baume,
wurden zu schwer langst; ihr truet sie nicht.
Aber die Luft... aber die Baume...

Любов Стуса до віршів Рільке може чи не найкраще відзеркалена у його перекладах з поетичної спадщини австрійського поета. Ці переклади Стуса — це справді шедеври, і шкода, велика шкода, що більшість з них пропала. Пригляньмося тут до оригіналу і перекладу 19-ої сонети з першої частини. Читаю перше оригінал, а відтак Стусовий переклад:

Wandelt sich rasch auch die Welt
wie Wolkengestalten,
alles Vollendete fällt
heim zum Uralten.

Über dem Wandel und Gang,
weiter und freier,
wahrt noch dein Vor-Gesang,
Gott mit der Leier.

Nicht sind die Leiden erkannt,
nicht ist die Liebe gelernt,
und was im Tod uns entfernt,

ist nicht entschleiert.
Einzig das Lied uberm Land
heiligt und feiert.

Схожий до хмари, струмить
світ безугавне,
все досконале спішить
впасти в прадавнє.

Над походом віків
вільно і гоже
первісний лине твій спів,
гомін твій, Боже.

Ще ми не знали страждань,
ще не навчилися кохань,
смерти глуха таїна

слідом чигає.
І тільки пісня одна
благословляє.

Рільке, чи радше його творчість, відіграла велику роллю у поетичному шляху Стуса, але не слід тут твердити, що Стус сліпо наслідував Рільке. Рільке, як відомо, був філософом, який свою філософію подав у поезії. Дещо упрощуючи, можна ствердити, що Рільке поетизував зовнішній світ, втягав у свій внутрішній поетичний світ, те що він називав «Вельт-інненраум», а відтак поетизуючи його, висував знову у зовнішній. Він оспівував світ, перетворюючи екзистенцію в поезію — Гезанг іст Дазайн. — Спів є буття. Але те, що у Рільке було часом тільки грою, інколи може навіть і позою, у Стуса, через обставини, у яких він жив, завжди було автентичне відчуття дійсності. Це пізнати у всіх його віршах, а головню в «Поверненні Орфея». До цього треба додати ще одну важливу різницю між творчостями обох поетів. Рільке був мабуть найбільш релігійним атеїстичним поетом світу — може це загострено, але як не атеїстичним, то пантеїстичним. Стус натомість стояв на суто християнських позиціях. Мотиви Рільке порозкидані, у поезії Стуса є зхристиянізовані. Стус, так би мовити, втілює Рільке в українську традицію. Рількене опоетизування світу стає освяченням його у творчості Стуса, і так мотиви Рільке набирають суто українського християнського характеру. Прикладів таких чимало, наведемо тільки два, хоч можна б багато більше.

Лютує сніговиця,
колючий хрипне дріт.
А світ нехай святиться
Нехай святиться світ.

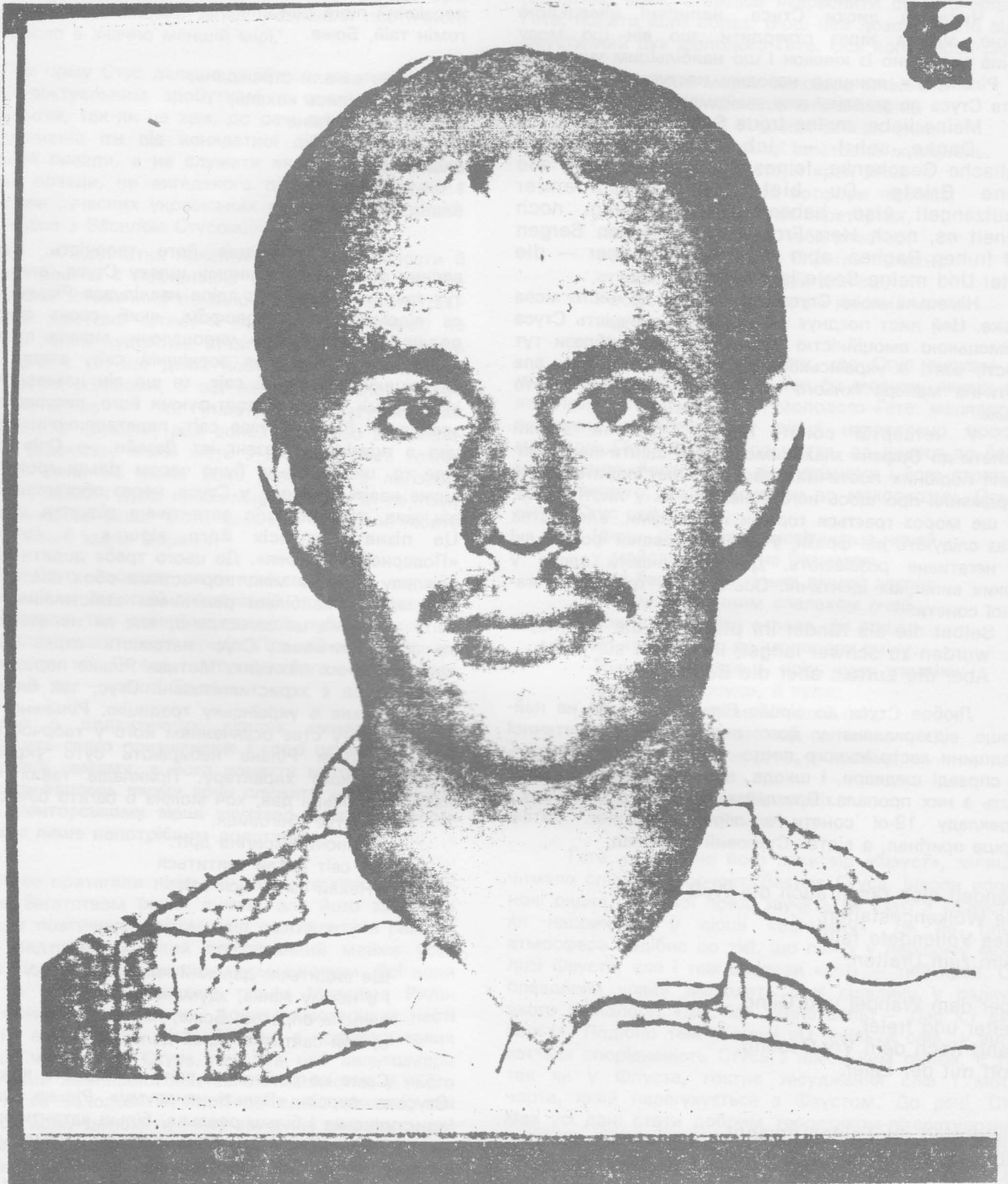
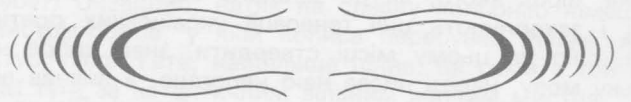
i

Ще видиться: далекий край чужий,
і в ньому жінка, здумана зигиця,
шепоче спрагло: Боже, най святиться
о, най святиться край далекий мій.

Саме це освячення світу чи рідного краю — це Стусова версія «Вельтінненрауму» Рільке, але вона християнська і більш реальна, більш автентична.

Тема «Творчість Василя Стуса і німецький поетичний світ» ще не опрацьована. У ній криється чимало ключів до різних аспектів творчості нашого

поета. При цьому не слід забувати, що по мимо цих впливів та взаємин з німецькою літературою, які ми тут коротко згадали, поетична творчість Василя Стуса є суто оригінальна, українська. Стус — український поет, його поезія глибоко людська і універсальна, і саме тим вона перегукується з творчістю цих великих німецьких поетів, котрих він цинив і любив.

Soviet seaman's return raises a storm

By Rita McWilliams
THE WASHINGTON TIMES

NEW ORLEANS — The Soviet seaman who twice jumped ship in New Orleans was sent back to the Soviet Union yesterday.

U.S. immigration authorities said he had abandoned his attempt to defect to the United States, ending a five-day drama that left U.S. officials embarrassed by their handling of the case.

But the drama seemed far from over. In Washington, a political storm was brewing over whether the approaching Geneva summit influenced the handling of the episode.

The seaman, Miroslav Medvid, who appeared to be in his 20s, signed a statement at about 3:45 p.m. yesterday, saying that he wanted to return to the Soviet Union. He was back by 5:30 p.m. on the Soviet freighter Marshal Konev from which he first jumped last Thursday night.

"I Miroslav Medvid, have decided to return to my country, the Soviet Union. I do not request asylum in the United States," said the statement he signed. "I make this decision of my own free will, after having had full opportunity to discuss my situation with officials of the United States, who have made clear that I may remain in the U.S. if I desire. I have decided not to do so."

"The U.S. government considers this case closed," the State Department said yesterday in a two-page statement cleared by the White House.

The first announcement of the seaman's change of mind was made at the State Department in Washington, not by the State Department but by Soviet Ambassador Anatoly Dobrynin.

[A high-ranking administration official, questioned about the dramatic turn of events as he left a Georgetown party last night, shrugged his shoulders and replied: "Summitry."]

A source familiar with the case said there is widespread embarrassment and anger within the State Department and that a full investigation will be conducted.

The botched escape sparked an outcry on Capitol Hill and among

American citizens who represent Soviet ethnic minorities. Experts familiar with defection cases believe the sailor might have been intimidated into his decision to return to the Soviet Union.

Sen. Jesse Helms, North Carolina Republican, sent a letter to Secretary of State George Shultz, asking for a full investigation of the case. He said in the letter that "the freedom of a single individual, particularly one who has risked so much ... should not be held hostage to politics" of the upcoming summit talks between President Reagan and Soviet leader Mikhail Gorbachev.

"We're demanding a full and thorough investigation into this bureaucratic foul-up," said Myron Wasyluk of the Ukrainian Congress of America. "It was obvious he did not want to return since he jumped ship twice. He probably just gave up."

"We did not want to see this happen again but obviously it has," Mr. Wasyluk said, referring to another defection attempt in 1970. At that time, a Lithuanian radio operator, Simas Kudirka, jumped aboard a U.S. Coast Guard vessel but the ship commander allowed Russians to board the vessel and forcibly remove Mr. Kudirka, who served four years in a Soviet prison.

Bill Geimer, president of the Jamestown Foundation, a group that helps high-level Soviet-bloc defectors adjust to life in the United States, said Soviets typically try to threaten would-be defectors into changing their minds.

"My guess is that he was obviously trying to defect," he said of the Ukrainian seaman. "The Soviets either intimidated him or lured him."

Typical tactics involve appeals from a defector's family or threats of KGB retaliation, Mr. Geimer said.

He said the U.S. handling of the case shows there are some "pretty hair-brained" people dealing with such cases.

Duke Austin, a spokesman for the Immigration and Naturalization Service, said his department is "trying to find out" whether "we directed sufficient time and energy into determining what the situation really was."

"There are established procedures for removing the person to an area where he is not under duress or intimidation before making a determination," State Department spokesman Tom Switzer said. "It looks like a lower-level employee didn't take those prudent steps."

Immigration procedures call for agents to take someone seeking asylum into custody for several days until he has had time to complete necessary applications and interviews.

Mr. Medvid had jumped off the moving freighter Thursday night and swam ashore.

Before being discovered by police, the sopping-wet seaman wandered into a Belle Chasse, La., jewelry store with a note that read: "New Orleans Politzia — U.S.S.R.," said Luke Petrovich, a local police official.

When told yesterday that the Soviet seaman had returned to his ship, Mr. Petrovich said, "You've just ruined my evening."

After his initial escape, Mr. Medvid was turned over to the Harbor Police, and then to the U.S. Border Patrol, who allowed him to be questioned through an interpreter by an INS spokesman in New York. The interpreter said Mr. Medvid did not want asylum but did not want to return to the ship, Mr. Austin said.

Still, he jumped off a launch on his way back to the Soviet freighter in the early hours Friday, and witnesses said he was forced back on the ship "kicking and screaming."

Mr. Medvid was interviewed by U.S. and Soviet officials aboard the freighter and on Monday he was interviewed by officials on a U.S. Coast Guard vessel.

Shortly after the interviews began, Mr. Medvid complained of nausea and was taken to a naval station at Algiers, a suburb of New Orleans, where he was given a thorough physical and psychological examination and slept until 8 yesterday morning, the State Department said.

The interviews began again yesterday afternoon, when he reaffirmed his decision to return to the Soviet Union, the department said.

According to a pre-arranged agreement, at least one Soviet of-

ficial accompanied him ashore, and Soviet officials were present during the interviews.

Louis Sell, the deputy director for Soviet Affairs at the State Department questioned Mr. Medvid, sources said.

The State Department first learned of the incident Friday afternoon and sent a Russian-speaking Foreign Service officer and an assistant legal adviser to the scene, the department said in its pre-

pared statement last night.

"From approximately 10:30 p.m. [Friday], the United States had a team of at least six officials on the Soviet vessel at all times until Seaman Medvid was transferred to the U.S. Coast Guard Cutter Salvia on Oct. 28," the department said.

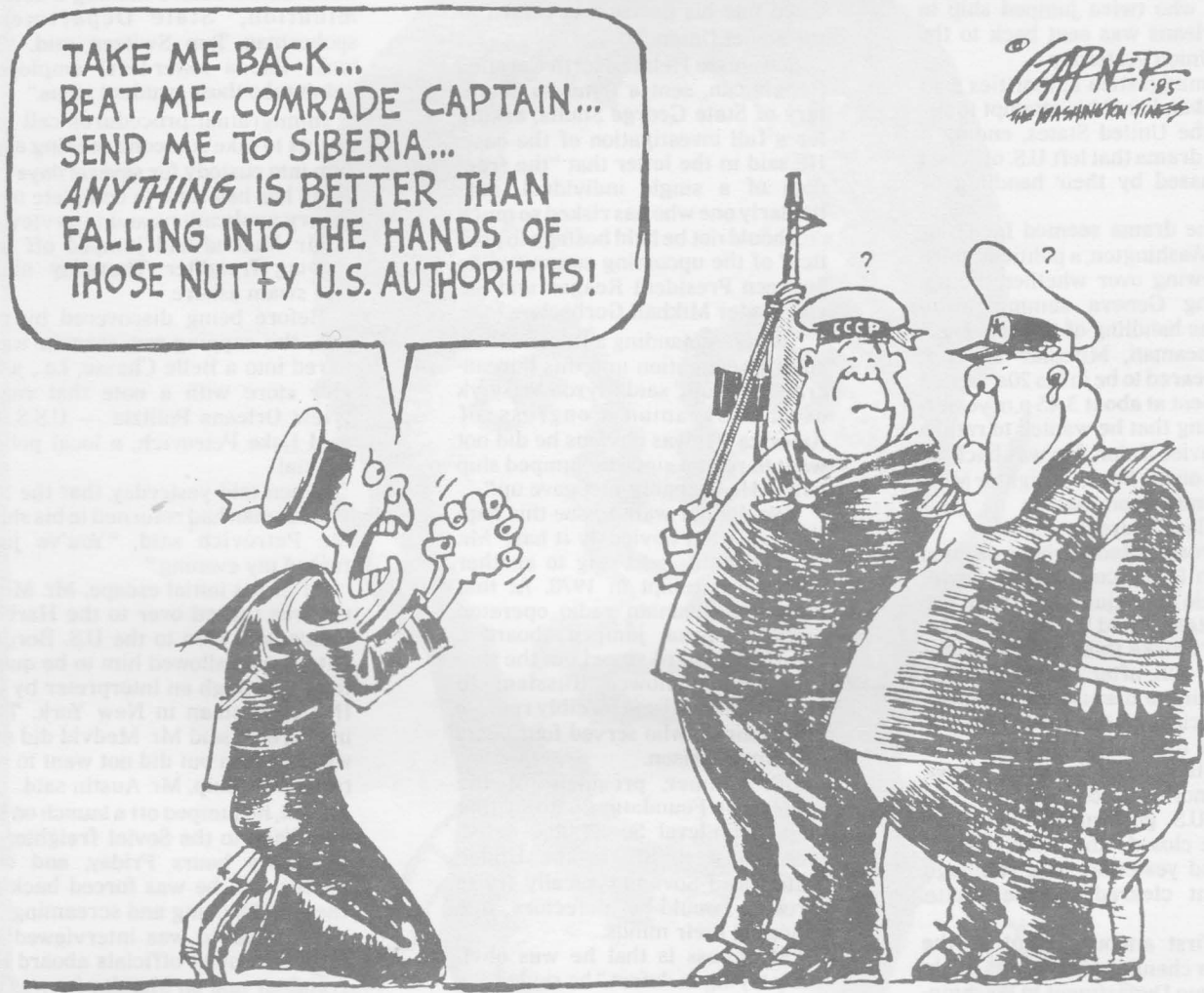
On Saturday, Mr. Medvid was examined by a Navy doctor and appeared in good condition, the department said.

The White House, the State

Department, the Justice Department and the INS directed the U.S. interviewers to ask Mr. Medvid to sign the statement of his intentions in Russian.

The Soviet ship last night had not asked for a pilot to guide it out of port and is still anchored. The usual procedure is to give three hours' notice to get a pilot to maneuver ships past Algiers Point, but one can usually be obtained within a half hour, according to port officials.

Staff writer James Morrison in Washington contributed to this report.

VICTIMS OF NAIVETY

VALENTYN MOROZ

At the present time one of the most popular subjects for discussion in the West is the liberalization in the Soviet Union, with Gorbachev as the main symbol of the new wave of reform. However, facts indicate something different, as evidenced by the recent deaths of four Ukrainian political prisoners in Soviet concentration camps.

I, myself, spent 13 years in Soviet prisons,

so I know, first hand, what conditions in these camps were like. However, present conditions are even worse and are as they existed during the Stalin era.

The last victim, Vasyl Stus, a Ukrainian poet and Nobel nominee, was deliberately destroyed in order to paralyze the campaign to award him the Nobel prize. Clearly Moscow panicked at the possi-

bility of an emmigration to the West of a Ukrainian Solzhenitsyn.

Realistically, what we see in the Soviet Union is not liberalization but rather re-Stalinization. Gorbachev is carrying out a double play. In the West he is promoting a liberalization campaign, but internally he is trying to reinstate Neo-Stalinism. He

is successful because of an extremely naive West. The case of Miroslav Midvid, the Ukrainian sailor who jumped from the Soviet ship near New Orleans, is the best example of this naivety.

(Statement at a press conference in Rochester.)

OPINION

Democrat and Chronicle

ROCHESTER, N.Y.

Solve the Medvid mystery

"A disgrace, a blot on American honor." Strong words, but Rep. Fred Eckert, R-Greece, felt so strongly about the puzzling case of Miroslav Medvid that he wrote to President Reagan last week.

Medvid is the Ukrainian seaman who twice jumped into the Mississippi River rather than return to his ship, a Soviet freighter loading grain in New Orleans. Each time, American officials brought him back against his will — even though he reportedly told an interpreter he wanted "to live in an honest country."

Faced with a storm of protest, State Department officials finally intervened — only to have Medvid tell them that no, he did not wish to defect, and yes, he did want to return to the Soviet Union.

So was it a defection or wasn't it? There's no doubt in Eckert's mind that it was — and that those who handed Medvid back should be fired.

He's right. A man who jumps from a moving

freighter in the middle of the night is not swimming for the fun of it. A man who later gestures that his throat will be cut, jumps into the river again and has to be dragged screaming to his ship is trying to say something — even if he can't say it in English.

At that point, Eckert says, Soviet KGB agents who were almost surely on board the freighter had plenty of time to threaten Medvid, his family and friends with retaliation — and to drug him, too.

It's not far-fetched. Days later, safe on land, Medvid clammed up. He wouldn't answer questions about his midnight swims. He suffered from nausea. He merely repeated that he wanted to go home.

Even if by then he really did, American officials had every reason to suspect a defection earlier and no reason to haul Medvid back. Why they did remains a mystery, and Fred Eckert is right to demand that it be solved.

BLOOR JANE HARDWARE

БРАТИ МАЙДАНИ — ВЛАСНИКИ

2392 Bloor St. W. Toronto, Ont.
Tel.: 769-3114

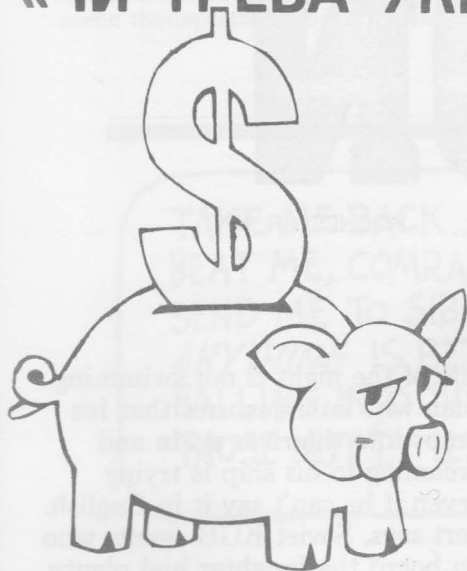
Різні господарські залізні товари і
знаряддя, кухонний посуд — металевий
шкляний і порцеляновий
Ключі тощо

UKRAINIAN ART CERAMIC CENTRE

2388 BLOOR STREET WEST
TORONTO, ONTARIO, CANADA
766-6691

M. KOPYSTANSKY

УВАГА! ЗБІРКА НА НОВУ КНИГУ ВАЛЕНТИНА МОРОЗА «ЧИ ТРЕБА УКРАЇНСЬКОГО ВІЗЕНТАЛЯ?»

ШАНОВНІ ЖЕРТВОДАВЦІ!

МИ ВЖЕ БЛИЗЬКІ ДО МЕТИ!

Із щирою вдячністю повідомляємо, що на книгу «Чи треба українського Візенталя?» зібрано (до 1 січня 1986 р.) **5889** канадських доларів. Це означає, що збірка близька до завершення, бо на видання цієї книги потрібно при теперішніх цінах округло **6500** доларів, з урахуванням інфляції двох останніх років.

Якщо кожний, хто уже склав пожертву, переконає свого доброго знайомого зробити те ж саме, то мета буде досягнута.

Спробуймо!

Вже багато читачів та слухачів заявили, що хочуть бачити статтю Валентина Мороза про українсько-жидівські стосунки у вигляді окремої брошури. Ця ідея здійснюється: Валентин Мороз пише працю під назвою «Чи треба українського Візенталя? (про українсько-жидівські стосунки)». Але видання книг стає все дорожчим. В умовах української діаспори воно практично неможливе без спонзорів. Особливо

беручи до уваги, що англійський варіант книги буде, як правило, розісланий в різні не-українські установи; отже, фінансового успіху не принесе. В основу нової книги будуть покладені ідеї, висловлені у статті «Українсько-жидівські стосунки — спроба аналізу» («АНАБАЗИС», ч. 11, 1983). Звичайно, тема буде розширена і доповнена з урахуванням найновіших даних.

Дорогий і шановний пане Морозе!
Після появи книжки, особливо в англійській мові, «Чи треба українського візенталя?», Ваше ім'я стане легендарним і популярним серед Українців. Ждемо її тут в Австралії також. Кінчайте скоріше.

В. Б.

Просимо присилати пожертви на адресу:

VALENTYN MOROZ
23 Armadale Ave.
Toronto, Ont.
Canada M6S 3W7

з зазначенням: «На книгу Валентина Мороза «Чи треба українського візенталя?»

НА КНИГУ «ЧИ ТРЕБА УКРАЇНСЬКОГО ВІЗЕНТАЛЯ?» ПОЖЕРТВУВАЛИ (в доллярах):

Смалюх М. — 300; Винників Д. — 100; Когут М. — 100; Угринчук В. — 50; Папінчак М. — 30; Полянська Ю. — 25; Іванчук І. — 25; Ярош І. — 25; Стець І. — 20; Луцишин Ф. — 20; Гуляк С. — 20; Климів Т. — 34; Пришляк А. — 5; П'ятка І. — 9; Лупинець М. — 8.

Список жертводавців буде опублікований у книзі.

ВСІМ ЖЕРТВОДАВЦЯМ —

ЩИРА ПОДЯКА!

Let's start, oh brethren, this heroic song
- the way they used to do it long ago -
about Prince Ihor leading his combative throng
against a cunning and relentless foe.
We'll base it not on some invented fable,
nor on the famous Boyan's phantasy;
we'll tell a truthful story to enable
the long past deeds to live in memory.
Whenever Boyan sang in inspiration,
he'd let his nimble thoughts now jump, now run and scout;
they frisked in treetops in profound elation,
or like those grey-haired wolves just roamed about;
and when the minstrel sang a song about the past,
he, like an eagle, tried to reach the heights,
he'd send against the swans, - oh, Boyan unsurpassed!, -
a flock of ten rapacious, eager kites.
And when a female swan got caught in flight,
that very moment she would start to sing
about Mstyslav, who killed once in a fight
Rededya-Khan, a truculent Polovtsian king;
the pen would also sing about the famed
sagacious patriarch, Prince Yaroslav the Wise,
about Roman the Handsome, so nicknamed
because of his good looks that bards immortalize.
It's not the swans, in fact, that soar so high,
it's not the hawks who try to get the prey, -
it's Boyan's fingers on the strings; they fly
and touch the strings, and make them hum and play.
And so, let's start our story, brethren, now
right from the oldest times until today:
let's tell about Prince Ihor's pluck and how
his mind became determined not to sway,
and how he raised his double-edged, keen sword,
spurred by the gallantry great warriors possess.
Now Ihor marches out against the fierce Polovtsian horde
for Mother-Rus', her honour, fame and happiness.

Down by the Danube early in the morn
the wail of Yaroslavna can be heard:

-I'll fly, she says, hapless and forlorn,
along the Danube, like a cuckoo-bird.

I'll dip my beaver sleeve
into the Kayala to make it wet;
I'll cleanse my Prince's wounds and I'll relieve
his pain, and I'll wash off his blood and sweat.

In Putyvl, Yaroslavna's cry
drifts from the battlement at night:
She wails: Oh, Wind, you, Naughty One, but why
d'you blow so angrily with such great might?
Oh, why d'you bring that massive flood
of sharp Polovtsian arrows down upon his host?
Don't you have room enough where you can scud?
Why don't you blow beneath the clouds and off the coast?
Are you not satisfied, you, Swift-winged One,
with rocking ships at sea?
Why d'you derive such joy and fun
from killing hope and joy in me?

At dawn, in Putyvl, Yaroslavna calls
out in the darkness all alone:
- Oh, Mighty Dnipro! Your waterfalls
break through the hardest granite stone!
You carried oft the boats of Svyatoslav
on his famed voyages. Oh, hear my plea,
and bring to me my husband now
lest my hot tears flow to the sea.

In Putyvl Yaroslavna cries,
her wailing carries far away:
-Oh, Sun, you're kind and wise!
To all you are polite and bright day after day!
Why have you burnt with your hot rays
my Prince's army in the fields?
Their bows were twisted many ways,
the swelter closed their quivers, and it warped their shields.

(Коментар на етнічній радіoproграмі)

Кажуть: як щось намірився робити — подумай спочатку.

Воно ніби й так...

Але часом краще виходить, коли ось так: зробив, та й усе! Не думаючи.

Одного разу мав я написати коментар для етнічної радіoproграми. На завтра. Раптом дзвонять мені й кажуть: коментар потрібний негайно! Зараз! Телeфоном! Бо програма вже йде; і ще треба балакати п'ять хвилин до кінця, а балакати нема чого. Негайно давай коментар!

— Я ж мушу приготувати його, подумати, — кажу.

— Нема коли думати. Говори — і все.

— Що ж я буду говорити?

— Що хочеш, аби на п'ять хвилин. Етнічного слухача нічим не здивуєш.

Я заплющив очі, щоб краще працювала уява, і почав:

«Добрий день, шановні радіослухачі! Говорить українська радіoproграма. Послухайте інтерв'ю з пра-

вославним єпископом. Нех бендзе похвальони Єзус Христус. Що? Кажете, у православного єпископа занадто польський акцент? Справа в тому, шановні радіослухачі, що всі єпископи в Канаді — багатокультурні. В Канаді кожний мусить бути багатокультурним, але ніхто не мусить бути культурним. Чи знаєте ви, шановні радіослухачі, що написано на американських грошах? На американських грошах написано: «In God we trust», що означає в перекладі: «Ми віримо в Бога. Але як ти не маєш грошей — тобі не повірять ніхто». Чи знаєте ви, шановні радіослухачі, що написано на американській церкві? На американській церкві написано: «Bingo! Business first!», що означає в перекладі: «Не будь дурним. Гроші дурних не люблять».

Ви слухали українську радіoproграму. А тепер послухайте українську народну пісню «Були в дядька бджоли».

Кажуть, що цей мій коментар користувався найбільшим успіхом.

ЗОЛОТИЙ МІЙ, ДОРОГИЙ МІЙ...

ХРОНІКА

(Закінчення)

Прийшло друге Різдво. Леся насушила крихток з хліба на кутю, посипала їх цукром, розпустила в чаю збережені ще з літа цукорки на «узвар». Українки так само постили до зірки, а потім їли за столом «Святу Вечерю». Повечерявши, співали в ковбашку колядок, бо знали, що Микола слухає їх і знає, що вони співають для нього. Леся сказала: «Христос рождається!», а Микола відповів: «Славимо Його!» і тут же стукнув два рази, отже говорити не можна.

Забрали Леся, саму-самісіньку. Хоч була зима, та день був теплий, соняшний. Коли прийшли з прогулянки, в камеру зайшов Какдела і сказав Лесі:

— Сабірайтесь с вещами.

Леся розгублено дивилась на нього.

— Я? Сама? Тільки я? Я сама?

Він дивився на неї і щось тепле було в його голосі, коли він з виразним українським акцентом, повторив:

— Збирайся з речами.

Леся постояла хвилинку, подивилась на Марту, яка зблідла, як стіна, подивилась на Настю, червону і схвиловану. Леся забула за себе, кинулась до Марти:

— Це добре, що я їду, правда, пані Марто? Я вже не можу довше тут бути. Погано, що їду сама, і ні ви, ні тьотя Настя не поїдете зі мною. Та така Божа воля. Може Бог дасть, ви дочекаєтесь Німців. — Леся взяла Марту за руку. — Поможіть мені скласти речі, допоможіть і ви, тіточко Настю! — і Леся метнулась укладати речі.

Леся знала, що її вже скоро повезуть, бо недавно одержала харчову передачу від батьків. Ця передача лежала в коморі у Макара Зозуляка. Леся тішилась, що зможе попрощатися з ним, коли буде одержувати від нього харчову передачу, тішилась і тим, що буде мати стільки смачного на дорогу, що для неї зготувала її мама.

У тюрмі в'язні голодували вже кілька місяців. Дуже бідні були харчі, і ларка не стало. Певно, голодно було й на волі. Побачення Лесі з батьками не дали, так само і хлопцям. Настя стояла червона і сердита, потім кинулась допомагати Лесі.

Марті сильно заболіло серце, не могла поворухнути лівою рукою. Це з нею останнім часом траплялось, вона не могла рушити з місця. Марта дивилась, як Леся збирається і нічого не бачила. Леся обняла її. А Марта цілувала і хрестила Леся, й забула, що обіцяла їй сказати щось важне, коли будуть розлучатися, бо лише тоді хотіла сказати Лесі, що то вона написала те оповідання, яке їй розказала Леся. І Леся забула, що Марта мала їй щось сказати на прощання.

Поклали Лесіні речі біля порогу і чекали, щоб для неї останній раз відчинили ці чорні, низькі двері. Тяжко засмучені стояли Настя і Марта, а поміж ними Леся. Нарешті двері відчинились, Леся ще раз поцілувала Марту і Настю, обвела поглядом камеру, усміхнулась жінкам, зупинила погляд на вікні. Леся пішла. І для неї, благословляючи її, засяяв блакитно-жовтий прапор за ґратами.

* * *

Минали дні, сірі-сірі дні. Не було Лесі, тюрма стала ще тяжчою. Стіни і стеля тиснули ще з більшою силою ніж тоді, коли Лесі ще не було. Жінок не прибавилось і було їх лише шість. І було так тихо в жіночій камері, що здавалось, що нікого в ній нема. Наглядач виволік Лесіного матраца з камери, як це звичайно робилось після кожної в'язнички, яку забирали з камери. Настя присунула свого матраца до Мартиного, до неї щільно присунулась Віра і так вони спали, три позосталі Українки, головами до грубки, ногами до середини камери. Польки спали простопадно до них, головами до столу, Ванда посередині, а Косинська скраю, ближче до Українок.

Миля і тиха була дівчина Костинська. Розпуки своєї ніколи не виявляла, сліз її Марта не бачила, скарг не чула. Вона багато і тихо молилась. Заховувалась як ретельна урядничка, якою вона, напевно, й була, працюючи в старостві, слухняно, не мудруючи, виконувала все те, що належало до її роботи. А тепер вона має іншу «роботу»: мусить сидіти у тюрмі і дотримуватись всіх правил в'язничного життя. Вона і це виконувала добросовісно: не цікавилась в'язнями та іншими камерами, не вилазила на вішака чи на стола, щоб «піти на волю» — подивитись на гори, на ліс, на стежки, що збігають від хат униз до міста. До всіх вона відносилась однаково спокійно, тільки до Наталі чула сестринську ніжність і теплоту. Терпеливо виконувала все, що вимагала тюрма, терпеливо зносила всі прикросі. Чекала і молилась, щоб прийшли Німці і визволили її з тюрми. Молилась, щоб не вивезли її в Азію.

Просто й тихо було в жіночій камері...

Чоловічі ж камери були переповнені людьми. Відчинялись двері якоїсь камери, в'язні виходили на прогулянку і страшно було чути, як довго проходили по коридору ці люди. Ішли й ішли, через весь коридор, пара за парою, повз жіночу камеру. Одні були на сходах надвір, а інші, в кінці, ще тільки з камери виходили. Як стільки людей могли жити в такій невеликій камері? Камера завбільшки шість на шість

метрів, не більше! І жили! І розважали себе розмовою. Від цих розмов у кожній камері гуло, як у вулику. Коли в дні передач жіночу камеру випускали на прогулянку і відчинялися двері якоїсь камери, бо туди приносили передачу, цей гул чоловічих голосів вибухав з камери разом з хмарами тютюнового диму. Увесь час в коридорі стояв важкий тютюновий сморід. І часто в камерах реготали, голосно, дружньо і наче від усієї душі, незважаючи на те, що тут же, поруч, лежав тяжко побитий чоловік, що його вночі привезли з допиту, з повибиваними зубами, розбитою головою, побитим тілом. Але чи їм розпачати над потерпілим? Що то допоможе? Зрештою, це кожного чекає, якщо він вже не перейшов через це. Це ж Росія, «русская власть»! А що вони зараз кажуть, що вони комуністи, то хто їм повірить? Хіба дурні. Називають себе Руськіє тепер комуністами, бо це їм вигідно, бо комунізм зберіг їм «неделімую», бо комунізм відкриває їм і простежню дорогу в різні кінці світу, бо комунізмом легко обдурювати дурнів і знаходити швидко в кожній державі мерзотників, що назовуть себе комуністами і на основі цього будуть нищити свою державу і свій нарід, бо Росія їх підтримає, дасть і зброю, і своїх людей-покидьків. Вони будуть катувати і вбивати найрозумніших, найздібніших — мозок і кров своєї нації. Коли спідлів і здурів весь світ, то що допоможе розпачати над мучеником чи над собою? Їм надокучили їх страждання і страждання тих, хто сидить разом з ними! А на волі краще? Душу кожного притовкли до самої землі, наповнили горем, бо немає української родини, в якій не було б заарештованого. Вони наповнили душі страхом, бо кожний міг сподіватись арешту чи вивозу.

На початку фінської війни зародилась надія на волю, на кращу долю, та ніхто не поміг фінам, цьому чесному, працьовитому народові. То хіба не все одно, що буде далі? Вони сипали дотепами, і кожний дотеп нагороджували щирим реготом. Так їх прадіди, козаки, дотепкували, коли їх гнобителі садили на паль, глузуючи над своїми катами і тим виявляли їм своє презирство і огиду до них.

Наглядачі вже звикли до тих вибухів реготу. Вони підходили до дверей камер почути, чого це ці безталанні так регочуть, щоб і самим розважитись, а потім тарабанили по очкові, нагадуючи, що це тюрма, треба бути тихо.

В половині лютого 1941 року, в тюрмі зчинився рух, як це бувало, коли готовився етап. Це в останні місяці так повелось, що не ховались, коли збирали на етап. Перше наче ніякого руху в тюрмі не було, не чути було щоб тупали в'язні і наглядачі по коридору, чи з гуркотом відчинялися двері камер, а людей тихо, скрадаючись, переводили у велику пусту камеру, що була колись церквою. Тепер грюкали двері камер і бувшої церкви. По коридору тупали люди. Не ховався Руський, чув себе хазяїном і в Західній Україні.

Сердитий сказав Марті і Косинській збиратись з речами.

— Не могли мене взяти раніше, щоб я була разом з Лесею! — з жалем сказала Марта.

— Не виходило їм взяти вас разом з Лесею. Леся молодша, її на важчі роботи повезуть. Коли то вже мене повезуть і куди? — перший раз за себе затужила Настя. Вона стала помагати Марті.

Марта в дві торби посклала свої речі: одержу, взуття, білизну, хусткою зав'язала їх до купи, щоб одну закинути на плечі, другу на груди. Був ще третій тлунок з постіллю, його візьме в руки.

— Наносила мені моя дитина стільки речей! Як я все це нести буду. А ще велика харчова передача, — затурбувалася Марта.

Косинська, висока і міцна дівчина, поглянула на Марту і просто сказала:

— Помоген пані. То да сен зробіць. — Вона закинула один свій тлунок на плечі, другий на груди, прихилилась до дверей і стала молитись. Марта попрощалась з Вірою і Настею. Всі три плакали. Двері відчинились. Настя закинула Марті один тлунок на плечі, другий на груди, перехрестила її. Марта оглянувшись на вікно. День був слотяний. Для неї не засяяв жовто-блакитний прапор, не благословив її на дорогу.

У коридорі чекав «св. Микола» з харчовими передачами. Тут же стояв Сердитий і дивився на Косинську і Марту. Не могла Марта передати Надюсі записку. Нічого, він і так скаже мамі і Надюсі, що її вивезли. Боліло, що не могла йому сказати кілька теплих слів, гаряче подякувати йому за всю його безмежну доброту і відвагу. «Вернусь, я вернусь! Я знайду вас і скажу вам велике спасибі!» — думала Марта, дивлячись йому в очі. Так хотіла, щоб він прочитавце в її погляді.

Смеркало. У камері-церкві горіли два каганці. Чоловіків була майже повна церква, вони жваво розмовляли. У кутку біля дверей сиділи на своїх речах чотири жінки, їх привезли з районних в'язниць. Одна була учителька, три молоді — селянки, дівчата ще. Поговоривши з ними, Марта сіла на свої речі, за спиною У ЖІНОК, і задумалась.

Так, починається інше життя. Не буде України, не буде рідного міста, ні мами, ні Надюсі. Буде туга за ними, пекучий біль, буде осоружна чужина, буде русская каторга, приниження, зневага. Буде і холод, і голод, непосильна праця, хвороби і безнадія, і відчай... Страждання без кінця, що їх придумала ця ганебна держава для невинних людей тільки тому, що вони Українці. І Марта помолилась:

— Господи, Ісусе Христе! Дай нам сили! Хай нашою силою буде наша гаряча любов до України і до українського народу. Дай, Господи, щоб любов до України зберегла наші серця від відчаю і безнадії, щоб роз'яснювала нам чорні дні і ночі, що чекають нас. Хай Україна сяє нам на тому тернистому шляху, що стелиться перед нами. За Україну і за український нарід молюся Тобі. Страшне лихоліття терпить Україна, врятуй нашу святу землю, яку Ти нам дав, від заглади, врятуй наш нарід від знищення і мук! Поможі нам, Господи Ісусе Христе! І будь з нами в кожний мент нашого життя!

Відчинилися двері, зайшли з ліхтарями енкаведисти, почали вчитувати, перевіряти ім'я, по-батькові, статтю і срок і по одному впускати на коридор.

Жінок випустили після чоловіків. Дві дівчини взяли у Марти її клунки, зоставивши їй тільки торбу з харчами.

Марта вийшла останньою з церкви — пересильної камери.

ЩО ТАКЕ ТОВАРИСТВО УКРАЇНСЬКИХ БАНДУРИСТІВ?

Як говорить сама назва, це група людей із спільними зацікавленнями, група людей, які працюють разом для досягнення спільної мети. Тому що ми є свідомою організацією, з членами та проектами по цілому світі, нашим першим та найголовнішим обов'язком є забезпечення та утримання зв'язку та обміну між бандуристами та ентузіастами. Наступним нашим завданням є постачання матеріалів та допомога окремим ансамблям та бандуристам у тому, чого вони не можуть досягнути самі. Товариство **не** є центральним авторитетом, диктуючим завдання чи правила відносно того, що можна, а що не можна робити. Радше, Товариство є допоміжною організацією, такою, яка дає допомогу та заохоту бандуристам цілого світу у їхніх починаннях. Ідеально, Товариство може послужити фундацією та рамками для далекоюсяжної сім'ї. Так, сім'ї. Ті, що брали участь у концертах 1983 та 1984 років у Торонті, Нью Йорку та Філадельфії, знають про що йде мова. Під час цих концертів у всіх було почуття приналежності до чогось великого, почуття спільних зацікавлень, завдань та цілей. Це — чи не найприємніший аспект буття бандуристом, оскільки будучи майже у кожному куточку землі, бандурист завжди знайде теплу та приємну зустріч. Напевно всі погодяться, що таку сім'ю та почуття варто зберігати та розвивати.

Якими тоді є наші цілі? Багато важливого уже було досягнуто, але й багато ще залишається зробити. Тепер, власне, Товариство є тільки у початковій стадії. Було складено список цілей, з якого розроблено ряд специфічних проектів. Готується кампанія по збірці фондів, датою для якої встановлено весну 1986 року. Вивчаються фінансові вимоги цих проектів, готується інформативна брошура та інші інформативні матеріали, які незабаром будуть готові.

Проте буде помилкою думати, що Товариство є

живим організмом, який сам думає, плянує та виконує роботу. Радше, Товариство є організацією, в якій пропонуються, обговорюються та заохочуються проекти та починання. Без зацікавлення та підтримки громади Товариство, як і кожна інша організація, не виживе,

Що Товариство робить:

- об'єднує бандуристів всього світу,
- координує роботу ансамблів,
- організовує та допомагає із проведенням кобзарських курсів,
- видає збірки нот для бандури,
- плянує та проводить концерти,
- записує та випускає платівки та касети.

У майбутньому Товариство:

- організує бібліотеку української музики,
- матиме фонд для стипендій студентам української музики та фольклору,
- готуватиме інформативні матеріали,
- збиратиме архіви,
- організує виробництво бандур та інших народних інструментів,
- підтримуватиме професійних інструкторів бандури та інших народних інструментів,
- видаватиме підручники, статті та брошури,
- заохочуватиме писання музики для бандури,
- поширюватиме українську музику та культуру,
- зберігатиме українську етнографічну спадщину.

Також кожного місяця Товариство випускає обіжника з кобзарськими подіями з цілого світу. Якщо ви зацікавлені допомогти або співпрацювати з Товариством або хотіли б стати — пишіть на адресу:

Society of Ukrainian Bandurists
138 Second Ave
New York, N.Y. 10003 U.S.A.

ІВАН СТЕБЕЛЬСЬКИЙ

ПРАВДА ПРО ТАК ЗВАНИЙ «БОРИСЛАВСЬКИЙ ПОГРОМ»

В «Діалогах» ч. 7-8, 1985 р. (Квартальник громадсько-політичний та літературний, що є офіційною публікацією «Товариства Єврейсько-Українських Зв'язків в Ізраїлі», під редакцією Якова Сусленського, який ставить собі за завдання відповідними статтями і дискусією поширювати зрозуміння і konieczність ближчої співпраці між українцями і євреями, причому більше акцентувати значення будучності як неприязної минувшини) на сторінках 63-66 є надруковані спогади Ш. Вайса, депутата Кнесету «Між роками 1941 та 1945».

Ці спомины присвячені винищенню єврейського населення міста Борислава під час німецької окупації та інші події, зв'язані з тим фактом. В них Ш. Вайс, якому в тому часі було тільки шість літ та котрого з цілою родиною з нараженням власного життя врятувала чесна українка, дозволив собі не лише на фантазію і невірні дані про самі події і обставини тих часів, але також з ненавистю і упередженням, гідними кращої справи, накинувся на українців, мешканців Борислава й автохтонів цієї землі. При тому, зовсім забуваючи про інших, з жахливими оскарженнями мака-

бричних убивств, грабунків, виготовлювання списків євреїв для Гестапо і участь української міліції у масових розстрілах тих же євреїв.

Непоінформований читач, прочитавши це, прийде до переконання, що, по-перше, українці міста Борислава це самі погромщики, рабівники, бандити і страшні антисеміти, що з сокирами в руках всюди чигали на євреїв, а по-друге, що вони винищили більше євреїв, як самі окупанти-німці.

Ми, бувші жителі й мешканці Борислава, знаємо і не заперечуємо, що євреї пережили страшну трагедію і перейшли через пекло терпіння і смерті під час німецької окупації. Але ні в якому випадку зорганізовані українці не були спричинниками чи винуватцями та виконавцями тих варварських актів.

Кидати з вільної руки того рода обвинувачення і творити некорисні легенди, не оперті на дійсних фактах та наставляти оба народи до поновної боротьби, пімсти й ненависті, являється справою не лише безвідповідальною, але також негідною і нечесною.

У наших руках є зізнання очевидців, недруковані спомини і деякі документи-матеріяли з тих часів, які стверджують правдиві факти тих подій, про які буде мова опісля.

Хочу зазначити й підкреслити, що завданням цієї статті не є боронити дійсних учасників нелюдських вчинків, без огляду на національність. В ім'я правди постараємося подати правдивий хід подій, трагічних своїми наслідками. Але з другої сторони, ми не можемо мовчати, коли деякі люди зі всіх сил стараються зневажати, очорнювати й оскаржувати виключно українців у жаклих злочинах, рабунках, неморальних вчинках, поширюючи брехливі спомини, зізнання очевидців і фантастичні оповідання. Ми знаємо, що за тим усім криється жорстока Москва, але ж хіба така кампанія є в найкращому інтересі єврейського народу? Я дуже сумніваюся. На ненависті й наклепах ще ніхто не збудував кращої будучності й міжнаціонального респекту і згоди.

А тепер переходимо до самої справи та фактів, що ми їх перевіряли, конфронтували у формі запитів та узгіднених відповідей, опираючись на споминах очевидців та на книжці бориславського єврея Копеля Гольцмана «Земля без бога».

1. Чи були коли-небудь якісь ворогування між євреями й українцями перед Другою світовою війною в Бориславі?

Ніколи. Навпаки, були випадки (хоч дуже рідко), що деякі особи, особливо лікарі та інші інтелігенти і звичайні міщани, утримували товариські чи добросусідські взаємини між собою. Те саме було в школі, де разом сиділи й навчалися дівчата і хлопці трьох національностей: українці, євреї і поляки. Тут не було абсолютно жодної різниці і найменшого ворогування, а як звичайно між молодими — усякі розмови, часом сварки, зв'язані з хлоп'ячими бійками, що є самозрозумілою справою у школі. Були також випадки доброї молодечої приязні.

Однак, загально треба ствердити, що помимо факту, що євреї від давніх часів жили у Бориславі чи на інших українських землях, то помимо цього факту між автохтонним населенням і євреями, крім бізнесових взаємин, якогось ближче означеного, тривкого і позитивного співжиття чи співпраці взагалі не було. Це були два окремі світи, замкнені у собі, які дуже мало

знали про себе, жили окремим життям відокремлено і тому зовсім слабо себе взаємно розуміли і не цікавилися долею одних чи других. Євреї ближче жили з поляками, як пануючим народом.

Говорити про якусь взаємну ненависть чи нетолерантність одних супроти других, або якісь виступи чи акти фізичного насильства не можна, бо такого не було. І тому сьогодні, коли деякі євреї, як наприклад, Візенталь і спілка, приписують західним українцям «вроджений антисемітизм», то це вигадка.

З огляду на ці коротко наведені факти, нас дивує, звідки і яким способом нагромадилося у галицьких євреїв стільки пересудів і ненависті до наших людей, а поблажливості й доброго відношення до тих пануючих чинників представників окупованих сил, що дійсно в різний спосіб натискали на євреїв, що часом допроваджувало до протиеврейських бешкетів, в яких українці жодної участі ніколи не брали. **Чи це не є доказом, що євреї респектують сильніші державні народи і співпрацюють з ними, дуже часто навіть на шкоду автохтонного населення?**

2. Як євреї вітали прихід советської влади в другій половині вересня 1939 року внаслідок польсько-німецької війни, і як вони влаштувалися після націоналізації їхніх бізнесів і маєтків у порівнянні до автохтонного населення?

Спочатку поясню, що причиною наведення цього епізоду є факт, що сьогодні євреї дуже часто закидають українцям, що вони радо вітали ворожі їм нацистські війська, забуваючи при тому, що **вони самі перші показали нам дорогу**, як сприймати так звані приязні військові сили ворожих окупантів. Отже незаперечним фактом є, що євреї міста Борислава з радістю вітали прихід нової окупаційної влади і її збройні сили, влаштовуючи паради з червоними прапорами, натягаючи червоні опаски, виголошуючи патріотичні й віддані промови. Українське й польське населення поголовно в тих святкуваннях участі не брало, стероризоване й застрашене вже самим фактом нової окупації найбільшим ворогом українського народу, пам'ятаючи жакливий терор, масовий штучний голод, тюрми і розстріли та концентраційні табори, що знищили мільйони українських людей на Великій Україні. Отже зовсім не було нам причини чим радуватися, бо та сама жаклива система пересунулася на захід до нас і можна було сподіватися скоріше чи пізніше таких самих вислідів.

Очевидно, що євреї нашого міста, між якими було досить комуністів і симпатиків Советського Союзу ще за польських часів, сподівалися чи очікували чогось кращого. І тут перший раз наявно виступила глибока різниця у переконаннях і надіях між українцями й євреями, яка від того часу почала рости і поглиблюватися на некористь для обох народів.

Після проведеної націоналізації бізнесів, нафтового промислу та деяких маєтків, євреї у скорому часі позаймали провідні місця у професійних спілках, новостворених кооперативах і в дрібному й нафтовому промислі. Крім цього, будучи назагал багатшими, вони жили краще від автохтонного населення, а навіть створили «чорний ринок». Вони крім численних сіоністів, що стояли збоку і до нового корита не пхалися, стали довіреними людьми нової большевицької влади.

3. Чи певна частина євреїв співпрацювала з

НКВД і робила доноси на українців і поляків?

На жаль, так. Між українцями і поміж поляками панувало підозріння, що деякі одиниці з-поміж євреїв співпрацювали й вислугувалися перед НКВД, діючи на шкоду автохтонного населення. Не є виключеним фактом, що те саме робили деякі типи з-поміж українців чи поляків. З-поміж євреїв мав таку славу один лікар і деякі бувші комуністи. Докладно цього ствердити не можна, бо, по-перше, НКВД діяло потаємно, а, по-друге, воно знищило всі документи перед своїм відходом.

4. Кого і коли почала нова советська влада вивозити на Сибір і розстрілювати?

Від самого початку НКВД почало арештувати й вивозити бувших польських поліцаїв, учителів та лісничих і лісових робітників. Це були поголовно поляки. Потім прийшли на чергу старі комуністи, члени КПЗУ, українці й поляки. **Невідомо було, щоб між ними були старі комуністи євреї.** Ті, що були заарештовані, зовсім зникали, значить були розстріляні.

Опісля НКВД почало арештувати й вивозити на Сибір багатших господарів, так званих куркулів, багатших поляків і деяких євреїв — промисловців і купців. Все ж таки найбільше вивезли українців, бо біля семидесяти родин, а деяких патріотів розстріляли. Вони цілковито зникли. Така поведінка нової влади і впровадження терору та доносів викликала загальний страх і непевність завтрашнього дня серед автохтонного населення.

Не було ні одного знаного випадку, щоб хтось із впливових євреїв став в обороні арештованих чи розстрілюваних українців або старався вирвати їх з крвожадних лабет НКВД. Це їх не торкалося, і вони жили спокійно і, здавалося, безпечно. Знову наводжу цей неприємний факт задля того, що знову сьогодні деякі євреї закидають українцям і полякам, що вони, маючи часом змогу, замало стали в їхній обороні проти жажливого нацистського смертельного терору.

5. Чи багато євреїв було змобілізованих до червоної армії після вибуху німецько-большевицької війни, та чи багато їх втекло разом з советською владою?

Згідно з книжкою «Земля без Бога» автора Копеля Гольцмана, досить численна кількість єврейської молоді була змобілізована до большевицької армії і в піднесеному дусі приєдналася до лав бійців за «щасливу родину». Деякі втекли чи відступили разом з НКВД, але їх кількість годі подати. Це краще повинні знати самі бориславські євреї.

6. Як постав погром, і що було його безпосередньою причиною?

Коли 22 червня 1941 року несподівано німецькі армії напали на Советський Союз, місцеве НКВД почало масові арешти свідомих українців і поляків як «ворогів народу». **Ніхто ніколи ніде не чув, щоб хоч один євреї був тоді заарештований.** Тоді також заарештовано мою старшу сестру, а молодший (йому ще не було й 15-ти років) мій брат Мирон утік до лісу. Мій батько був раніше розстріляний у самбірській тюрмі.

Багато українців поховалися або втекли у ліси, рятуючи життя від всесильного НКВД. Запанував терор і загальний страх. Про долю заарештованих не можна було нічого довідатися. Один тиждень перед

втечею НКВД, єврейські хлопці з червоними опасками на раменах стояли перед будинком НКВД і не пускали прохожих іти тією стороною вулиці. Люди мусили переходити на другу сторону. Ніхто не знав, чому це робиться, бо на запити не відповідали. Після втечі НКВД, дня 1-го липня місто зайняли військові частини німецької армії, і в місті запанував позірний спокій.

Того самого дня родини арештованих почали шукати за своїми рідними і знайшли їх тіла, помордовані й закопані в будинку, де жили енкаведисти, в одній дуже друдній пивниці. В цій пивниці було закопаних 44 тіла вбитих ударами крісів по голові і обличчі, лиця котрих були чорні, як вугілля, спалені сірчаною кислотою. Мертвих було складено по чотири в одній верстві, а верстви були уложені впоперек, так як укладаються поліна дров. На самому верху були тіла чотирьох молодих дівчат, в тому числі трьох українок і одної польки. В другій верстві було тіло молодої німки, а далше були вже самі чоловіки.

В одній кімнаті на партері, де жили енкаведисти, під ліжком було знайдено кусок шкіри з білим волоссям, яке належало молодій 16-літній українці. Цей факт вказував на те, що всі дівчата були згвалтовані енкаведистами перед убивством. Тіла моєї сестри не було знайдено, що вказувало на те, що, можливо, її разом з іншими в'язнями, НКВД забрало з собою при відступі. Та вона пропала безповоротно. **Замордовані большевиками були 27 українців, 16 поляків і одна німка.** Родини помордованих почали вибирати їхні тіла, але німці заборонили їм це робити і наказали припровадити євреїв до цієї роботи. Вістка про ці події миттю рознеслася по цілому місті. Міське шумовиння, що його ніколи не бракувало в такому промисловому місті як Борислав, використовуючи сприятливу нагоду, стало грабувати й бити євреїв. **Це шумовиння в більшій мірі складалося з поляків, яких усе було більше в Бориславі, ніж українців.** На це вказує також книжка «Земля без бога», де автор наводить розмови батярчуків у польській мові.

Це були місцеві типи, а не хлопці з околичних сіл, що, за Ш. Вайсом, злетілися до міста, озброєні сокирами, вилами, лопатами й ножами і почали мордувати євреїв. Ці українські хлопці навіть не мали часу прийти до Борислава, бо цілий погром тривав не цілого півтора дня, враховуючи в цей час поліційну годину, по-перше. А, по-друге, німці були б розстріляли кожного озброєного такою зброєю, не знаючи ні людей, ані щойно занятого ворожого міста і не маючи певності, чи ці банди так озброєних молодців не ужиють її проти них самих. Жодна окупаційна військова частина ніколи не дозволить собі, щоб озброєні банди гуляли по місті. Тут уже фантазія Ш. Вайса понесла його дещо задалеко.

Отже таких жорстоко макабричних убивств, як їх описує Ш. Вайс, де українські хлопці євреям ножами розпорювали живота, мужчинам розбивали голови, а дітей, немов дикі звірі, розривали на куски, не могло бути. Це звичайна злослива видумка, або поганий сон молодого хлопчика, бо про такі звірства навіть Копель Гольцман не згадує у своїй протиукраїнській і фантастичній книжці. Крім цього, німці, як тільки зайняли місто, заборонили грабувати під загрозою розстрілу, і дійсно було кілька таких випадків, що розстрілювали грабіжників, і між ними,

крім поляків, були також українські батяри.

В міжчасі спроваджені євреї під наглядом німецьких вояків, витягали трупів, мили їх і укладали побитих рядом у домовини, що їх доставила управа міста. Посадник міста зарядив комісійні посмертні оглядини помордованих та фотографування їх, до чого призначив двох лікарів, з яких один був євреї, др. Капельнер. Та німці на це не дозволили, комісію нагнали, а фотографічний апарат забрали.

Найбільш небезпечним і трагічним місцем для зігнаних євреїв була площа біля будинку НКВД, де абсолютну контролю і владу мали німецькі вояки. Виключно від них залежала доля присутніх там євреїв, що працювали коло трупів. Тому двох молодих українських студентів, які довідалися, що між присутніми є їхні товаришки з гімназії, єврейки з їхніми родинами, ризикуючи власним життям майже силою втиснулися на площу, яку стерегли німці, і з тяжким трудом ломаною німецькою мовою випросили німецьких вояків, щоб ті дві родини випустили з площі і дозволили їм вернутися додому. Обидва ці шляхотні українці живуть сьогодні в Америці, а також деякі члени тих єврейських родин, що в трагічні часи зуміли (чи мали щастя) врятуватися від тої смертельної трагедії.

Після закінчення присутніми євреями миття і укладання трупів, німці забрали їх усіх на сусіднє подвір'я і почали їх бити, а коли побитий падав, його стріляли. **Ніхто з цивільного населення не мав нічого спільного з тою жорстокою акцією.**

Коли про цей нелюдський акт німців було донесено посадникові міста, він негайно пішов на те місце і старався переконати німців, щоб перестали вбивати євреїв. Тоді до нього підійшов якийсь німецький старшина і запитався посадника, хто він є і яким правом він береться давати прикази німецьким воякам. Довідавшись, що він є посадником міста, назначений ними самими помимо його волі, він сильно вилаявся на посадника і сказав йому чим скоріше зникнути, бо абсолютно не є його справа.

Обурений і безсильний посадник мусив відійти з нічим тим більше, що вже вечоріло і зближалась поліційна дев'ята година, що після неї не вільно було нікому з цивільного населення під загрозою розстрілу перебувати на вулиці. Вертаючись додому возом, посадник зустрів кілька юнаків, які провадили всю родину євреїв Тіллеманів. Останні, знаючи особисто посадника, звернулися до нього про поміч і звільнення від тих юнаків, які виявилися поляками, бо в такій мові говорили до посадника, коли він категорично зажадав від них звільнення нещасних і невинних Тіллеманів. Та юнаки не хотіли й слухати про це і щойно неуступчивість посадника і добрий батіг у руках візника їх остаточно переконали, і вони відійшли, а посадник особисто відпровадив всю родину до їхньої хати.

Таке і подібне міське шумовиння у кількох місцях міста Борислава (але не в цілому місті, як про це говорить Ш. Вайс і Копель Гольцман), нападало на євреїв, било їх і рабувало. В такий спосіб було забито трьох євреїв на смерть, а приблизно від тридцяти до сорока осіб були ранені, головню побиттям палицями, але не так, як про це говорять Ш. Вайс і Копель Гольцман, що сотні побитих євреїв і ранених валялися по всіх вулицях міста.

На другий день рано посадник міста попросив дуже знаного єврейського лікаря і його особистого приятеля д-ра Тайхера, щоб він у супроводі молодого студента-українця пішов оглянути і дав першу поміч пораним єврейським жертвам, що він і виконав. Отже разом було в тих розрухах забито 59 євреїв, з чого **німці розстріляли 56-х, а трьох, як уже було сказано вище, замордувало міське шумовиння.** Решту євреїв, що їх це шумовиння зігнало на площу НКВД, на приказ німців замкнули на ніч до тієї пивниці, де були закопані жертви НКВД.

Наступного дня рано посадник поїхав до управи міста, а звідтам до німецької військової команди, яка вночі змінилася, бо прийшла нова німецька частина, а перша пішла далше на Схід. Показалося, що новим військовим командантом був майор з походження віденець. Посадник негайно звернувся до нього з проханням стримати бешкети і запровадити спокій та безпеку в місті для всіх жителів. Після довшої балачки майор погодився на вимоги посадника, і вони разом сіли на віз і почали роз'їжджати по місті, запроваджуючи порядок і розганяючи міську батярню, яка все ще спроваджувала окремих євреїв на трагічне подвір'я НКВД.

Відтак вони разом поїхали на те саме подвір'я НКВД, де майор заборонив далше знущання над євреями і розігнав усіх військових і цивільних людей, а євреям приказав вернутися до своїх домів. Після цього посадник наказав відкрити двері до пивниці і випустити усіх замкнених там євреїв. Біля полудня у місті запанував зглядний спокій і порядок. Ще того самого дня євреї похоронили всіх своїх побитих, і якщо б їх було 300, як подає Ш. Вайс, чи 200 за жидівською енциклопедією Мак Міляна з 1971 року (в Єрусалимі видана, том 4-Б, стор. 1284), чи 220 (як подає автор двотомового оповідання Копель Гольцман, сам з Борислава, «Земля без бога», що вийшла в польській мові ще в 1947 році у Вроцлаві), то напевно євреї прямо фізично не змогли б одного пополудня поховати стільки своїх побитих. Сам цей факт вказує на велике перебільшення єврейських жертв.

На другий день відбулися похорони жертв большевицьких звірств. Поляки поховали своїх на польському цвинтарі, а українці своїх на цвинтарі біля церкви св. Миколая в Тустановичах, усіх в одній могилі. Через кілька днів було знайдено кільканадцять трупів, замордованих большевиками в лісі, на горбочку Тептюжі, що розположений між Тустановичами і Дрогобичем. Родини помордованих перешукали кишені побитих, і у кожного з них знайшли пашпорти на єврейські прізвища, хоча жертви абсолютно не були євреями. **Цей факт свідчить про хитрість московських катів, що свої злочини хотіли перекинути на рахунок наступаючих німців,** котрі також були не меншими катами, бо опісля вимордували мільйони євреїв, українців, поляків та інших народів. Отже коса натрапила на камінь.

Після похорону в місті запанував відносний спокій. Робітники нафтового промислу вернулися до праці. Крамниці і споживчі кооперативи відновили свою торговельну діяльність.

7. Чи правдою є, що українці зорганізували погром, бо хотіли помститися за жертви НКВД і

пограбувати єврейське майно?

Абсолютно ні. Це є фантастична і зловна вигадка, бо зорганізована і свідомо українська громада з тим фактом не мала нічого спільного. Погром був викликаний самими німцями, що заборонили членам родин витягати й упорядковувати трупів, а видали наказ пригнати до цієї роботи євреїв. Це дало так би сказати сигнал міському, переважно польському, шумовинню до биття і грабування євреїв. Ціла ця акція від самого початку була абсолютно під контролею озброєних німців. Вони не захотіли її припинити першого дня на прохання посаdnика, і німецькі вояки найбільше били і стріляли втікаючих чи падаючих євреїв. Крім цього, жодна зорганізована громадськість, де б це не сталося, ніколи не може бути відповідальною за варварські вчинки безконтрольної, нездисциплінованої і падкою до грабунків і нищення чужого майна міської чи іншої товпи і батярів різної національності. **То чому обвинувачується усіх українців міста Борислава за нелюдські вчинки таких самих батярів?**

8. Як поводитися під час погрому зорганізовані українці та чи пробували рятувати євреїв, і хто властиво найбільше причинився до здержання погрому?

Як уже було наведено в кількох місцях попередньо, деякі українці пробували і вирятували деяких євреїв, що вказує на співчуття і симпатію до жертв терору та їхнє обурення і безрадість супроти розвитку самих трагічних подій.

Очевидно, що найбільшу благодарну активність у тому напрямку виказав невтомний і гуманний посаdnик міста Борислава. Він зі всіх сил, в міру обставин, старався рятувати і помагати нещасним жертвам, особливо здержати погром, що йому після впертих зусиль таки вдалося успішно перевести. Решта української свідомої громади співчувала євреям, але була безсила, що-небудь зробити, тому що все було під контролею німців, і вони свідомо викликали погром. А зрештою ще не вивітрився большевицький терор і сум за жертвами НКВД, що надавало пригноблений вигляд цілій громаді.

9. Яка була українська міліція, і як вона поводитися під час погрому, тому що є закиди, що вона брала активну участь і помагала грабувати й мордувати євреїв?

Це знову є фантастична видумка Ш. Вайса, бо під час погрому, що тривав не три дні, а не цілого півтора дня зараз же після приходу німців, **української міліції як такої ще не було**. Вона прямо не мала стільки часу, щоб зорганізуватися. Отже **як неіснуюча українська міліція могла брати участь у погромі?**

10. Чи були випадки знасилування єврейок?
Абсолютно ні.

11. Чи міське шумовиння під час грабунків підпалювало єврейські дома?
Ні, не було пожегів.

12. Чи євреї пробували ставити який-небудь фізичний опір?
Вони не втікали, і не пробували ховатися.

13. Чи було також пограбовано кооперативи й інші створені совєтською владою підприємства?
Ні, грабували лише деякі єврейські дома.

Оце так мав виглядати трагічний бориславський погром у правдивому і реальному наświetленні, відтворений мною на підставі зібраних свідчень очевидців, споминів учасників і книжки Копеля Гольцмана, що написана в ненависті і погорді до українців. Сам автор, хоч мав деяких приятелів-українців і ніколи не зазнав жодної кривди від них, у самій книжці навів багато некорисних фантазій і видуманої брехні, особливо про опис перебігу самого погрому. Однак цей опис набагато відрізняється від того, що подав Ш. Вайс. Ця книжка для мене є важна, з огляду на вияснення інших закидів Ш. Вайса проти української громади, як також про дуже реалістичну й гостру критику діяльності Юденрату і єврейської міліції. До тих інших фактів згодом я перейду в дальшій частині моєї статті, а зараз постараюся навести і спростувати видумки і наклепи Ш. Вайса відносно самого погрому, тому що це являється найтяжчим закидом, киненим проти українців міста Борислава.

Він пише, що «три дні українці діяли на свій розсуд. Це була перша акція, а взагалі їх було чотири чи п'ять».

Вже попередньо було доведено, що погром тривав не цілого півтора дня і як перший, так і всі наступні не були зорганізовані українською громадою, а виключно німцями, що їм пізніше дуже ревно допомагав створений німцями Юденрат і єврейська міліція, діючи, samozрозуміло, під примусом і на приказ Гестапо. **Як Юденрат, так і міліція стали відразу виключним знаряддям в руках нацистів, допомагаючи їм грабувати євреїв у формі накладених грошових контрибуцій, а відтак торгувати єврейським життям, як за часів невідлуння, улегшуючи в той спосіб німцям планово і скоріше винищувати всіх євреїв, спочатку найбідніших і немічних, а відтак багатших.** Єврейська міліція вповні пішла на службу Гестапо і поводитися з власними людьми часом дуже жорстоко.

Ш. Вайс дальше пише, що «українці рішили помститися за убивства і звинувачували в тому євреїв, і наступного дня зібралася потолоч з усієї околиці та разом з місцевими українцями (значить усіма) вбили трьохсот євреїв, багато поранили, вдерлися до єврейських хат та грабували їхнє майно. Погромщики були озброєні ножами, вилами, сапами та сокирами».

Я вже раніше подавав, що властиво сам погром почався першого дня німецької окупації (а не другого!) і що його підхопило міське шумовиння, і що всіх замордованих і постріляних євреїв було 59, а не 300. Так само відносно озброєних банд українських сільських хлопців, то я вже це опрокинув, бо такого не було. Це прямо Ш. Вайс вийшов із себе, повидумував фантастичні речі, щоб творити легенду і ширити ненависть до українців.

Продовжуючи фантазувати, він пише, що він і ціла родина знайшла схованку у пані Ласотової, вродливої українки, приятельки його мами. Там вони перебували три доби під солом'яною стріхою глиняної хати пані Ласотової.

Тут мушу спростувати Ш. Вайса, що хоча Бо-

рислав не славився своїми будівлями чи мешкальними будинками, а тільки сотками веж нафтових шибів, то все ж таки **в місті не було хат із солом'яною стріхою**. Знову виходить, що щось тут не є у порядку.

Цитуючи далі шановного професора «Через віконце горища виднівся шлях, що вів до залізничної станції. Побіч шляху красувалася православна церква. Цим шляхом гнали погромщики свої жертви. Через віконце горища пані Ласової ми бачили вогонь та дим, чули передсмертні зойки жертв та вигуки «Ура».

Отут Ш. Вайс як шестилітній хлопчина дійшов до вершка своєї, або чужої накиненої сугестії. По-перше, що не лише при шляху, що вів до залізничної станції не було жодної православної церкви, але **навіть у цілому місті Бориславі такої ніколи в тому часі не було**. Чому погромщики мали гнати свої жертви до залізничної станції, коли євреїв ніде не збиралися висилати, а навпаки, зганяли деяких на площу НКВД, де відбувалася головна акція і ця площа є положена майже в центрі міста. Не міг він бачити ні вогню, ані диму, бо пожарів, як таких, не було. Тут Ш. Вайс знову намішав, як у нас кажуть, горох з капустою. А вже те, що українці кричали «Ура!», то це вже чиста видумка, тому що **боеві виклики «Ура» є виключно монополем москалів. Українці в подібних ситуаціях кричать «Слава!», а не російське «Ура!»**.

Як вдумливий читач бачить з наведених фактів, то шановний професор у описі фіктивного погрому, базуючись виключно на свою молодецьку пам'ять, допустився грубих помилок і неточностей. Він виказав цілковите незнання справи і фактів та забагато розпустив свою фантазію, яка навіть не покривається з видумками Копеля Гольцмана у його фікції «Земля без бога». Чи можна вірити дійсно його невірним споминам?

А тепер спробуємо зіставити факти відносно правдивої кількості жертв бориславського терору-погрому. Ш. Вайс подає 300 осіб, жидівська наведена енциклопедія подає 200, «Земля без бога» 220, інж. Іван Озаркевич, знаний власник нафтових теренів у Бориславі, в листі до був. посадника міста писав, що 6 грудня 1945 року в місті Лінц в Австрії зустрів бориславських євреїв, які заявили йому, що вони шукають винних українців за бориславський погром і хочуть помститися за смерть 82 співвизнавців. Мною зібрані очевидці, свідки і спомины посадника твердять, що **їх було 59, з чого 56 розстріляних нацистами, а трьох замордованих нішаним польсько-українським шумовинням**.

Отже, де є правда? Хто каже правду, а хто задля різних мотивів здорового перебільшує?

Я особисто не беруся вирішувати цього трагічного питання, залишаю це для читачів, хоча мушу сказати, що, на мою думку, найбільше довірочними і реально правдивими для мене залишаються спомины першого посадника міста, очевидця і свідка тих трагічних подій, що був у самому центрі, а не десь «під солом'яною стріхою». Це вже була старша людина, з великим життєвим досвідом, гуманна й глибоко культурна, яка увесь час плекала приятель з євреями і мала широкі знайомства і симпатію між ними перед війною. У своїх споминах він зовсім не виявляє жодного упередження ненависті чи крихітки злоби до євреїв за те, що він перейшов завдяки їхнім фальшивим доносам за два і пів року тяжкої тюрми, бункрів і

намаганої висилки його як воєнного злочинця до Польщі на суд, мовляв, він був головним організатором цілого погрому. Американський військовий суд звільнив його цілковито від усякої вини й кари. Отак «віддячилися» йому євреї за його добре серце і поміч для них.

Я особисто жив і провадив підприємство у Бориславі від другої половини серпня (або вересня, точно не пригадую) 1941 року до серпня 1944 року і ніколи не чув про цей погром ані від українців, ані від євреїв, моїх приятелів. Навіть від моїх двох працівників-євреїв, а саме: старшого Маєра і молодшого Лешка Новака, яким я особисто багато допоміг остаточно врятувати своє життя. Цей факт може тільки свідчити, що розміри погрому перебільшені.

В дальшому тягу, спростовуючи чи відкидаючи інші оскарження Ш. Вайса в сторону українців та української міліції у Бориславі, наводжу його слова, що, мовляв, «в ніч з 29 на 30 листопада 1941 року відбулася перша масова акція винищення євреїв. Біля 1500 було розстріляно в тустановецькому лісі за списками, що їх заздалегідь склали місцеві українці».

Дійсно, такий факт мав місце, тільки з одним застереженням, що знову **українці з тим вбивством не мали нічого спільного**. В тому часі вже створений нацистами Юденрат, що за німецьким наказом перебрав контроль над життям і смертю бориславських євреїв. **Він, і тільки він, Юденрат, і єврейська міліція виготовляли списки на жадання Гестапо, кандидатів на смерть**. Про цей самий факт, як Гестапо обдурило Юденрат, бо, одержавши добру «лапівку» від Юденрату, обіцяло розстріляти лише 200 євреїв замість 1500, дуже яскраво й виразно пише Копель Гольцман у своїй книжці «Земля без бога». Там же він подає факти про скандальну діяльність Юденрату і міліції та про всі пізніші акції **винищування євреїв за списками Юденрату** з наказу німців.

А взагалі треба ясно й недвозначно ствердити, що українська зорганізована громада ще й перед створенням Юденрату не мала й не могла мати нічого спільного з єврейською громадою, і якщо небагато помагали, то й не пошкодили. Навпаки, багато з обуренням і відразою до нацистів переживали єврейську трагедію. Та ми були безсильні і самі почали поносити численні жертви і зневаги зі зростом німецького терору.

Ш. Вайс також мабуть забув, що курорт Трускавець під час війни був абсолютно закритий для туристів і курортників і туди вони не могли їхати.

На примусові праці євреїв, за списками Юденрату, гнали і пильнували, а також били **не українські міліціанти, а їх власні, єврейські**.

Для доброї ілюстрації поведінки українців супроти своїх співмешканців євреїв у тих жорстоких часах, я дозволю собі навести приклад так званої «Легкої промисловості», створеної ще за радянської влади. Він займався виробництвом багатьох продуктів, а навіть мастила до возів. В цій промисловості працювало багато євреїв, і то на керівних постах, а дійсним менеджером і керівником був єврей Штерн, бувший бориславський нафтовик-мільйонер. Це була дуже інтелігентна і розумна людина, що з нею я дуже заприятелювався. Хоча офіційно директором промисловості був українець, то мимо цього Штерн мав абсолютну владу і контроль і помагав своїм людям де тільки міг,

очевидно за повною згодою властивого директора-українця. Всі, що працювали в «Легкій промисловості», довгий час були забезпечені відповідними документами від усяких скоропроминаючих акцій.

Сам Штерн і його молодший брат загинули від кулі німецького шуцполіція, страшного бандита і садиста, що був пострахом для цілого міста, на прізвище, здається, Пель. Перед їх смертю в місті були погослови, що оба Штерни носять широкі шкіряні пояси, виповнені золотими двадцятидоларовими монетами. Цей факт, мабуть, і був причиною їхньої трагічної загибелі. Сам Штерн мав слабкість приподобатися гестапівцям і шуцполіціям, виконуючи дуже радо їхні забаганки-хабарі, і я його перестерігав перед такою поведінкою, тому що жорстокі німці таких людей з часом позбувалися як невідгідних свідків.

Він у своїх зносінах дійшов до того, що сам бюргенмайстер-німець, на прізвище Борман, кривавий заступник Гітлера, переховував його у своїй віллі під час грізних останніх акцій. Він мені сам довірочно про це розповідав. Його дружина і дві дочки вирятувалися, і наші люди бачили їх ще перед закінченням війни у Відні й Лінцу, а опісля в Нью Йорку.

Вертаючи знову до споминів Ш. Вайса, мушу знову спростувати його розповідь про бувший кінотеатр «Колісей», де зігнали євреїв, що їх спочатку пильнувала українська міліція, а відтак до самого кінця цей нагляд цілковито перебрала єврейська міліція. Є про це згадка у книжці Копеля Гольцмана, а також знаю достовірно, що так було з розповіді мого приятеля, мама якого принесла харчі для її доброго сусіда-єврея, що був загнаний до кіна. Єврейська міліція не лише її звідтам прогнала, але навіть не прийняла харчі для голодного свого співвизнавця.

А вже якщо йдеться про розстріли 600 євреїв, що їх мала виконати українська міліція разом з гестапівцями біля міської бойні 1943 року, то це являється

абсолютною брехливою видумкою. Українська міліція не мала права розстрілювати євреїв. Цей кривавий привілей належав виключно до нацистів. Знаю про це точно від шуцполіція з походження віденця, який називався Фріц і був одним з рідких гуманних і людських людей, а не фанатиком-нацистом. Він приходив часто до мого бізнесу і ми заприятелювали. Одного разу він, довіряючи мені, почав сам розказувати про ці розстріли євреїв біля міської бойні, що їх було кілька, тому що вже в останньому часі не возили євреїв до ліса, а розстрілювали там же. Виконував цю криваву роботу все один і той самий поліцей, також віденець, сам-один все напийти вистрілом у потилицю. Жертва падала у вже викопану яму, а решта, роздягнена до гола, чекала своєї черги. **Він дуже дивувався, що при тих всіх убивствах ніколи не було спроби втечі.** Розказуючи мені ту жахливу історію, він був дуже нервовий і висловлював співчуття нещасним жертвам. Я думаю, що головною причиною його звіри були докори совісті й обурення та зневага до своїх бандитів товаришів-поліцаїв та взагалі до брутальної і нелюдської поведінки німців до цивільного населення, особливо до євреїв.

Накінець ще мушу розправитися з жорстоким і несправедливим ствердженням шановного професора, що з 15000 євреїв, які жили у Бориславі до приходу німців, тільки 400 врятувалося (думаю, що головню при допомозі тих «поганих» українців), а решта загинула «від українських сокир та німецьких кулеметів».

Ш. Вайс у своїй ненависті до українців загнався задалеко, навіть далеко випередив знаних діячів московського КГБ і спілки. Чи така очорнююча і несправедлива кампанія супроти нас, піддержувана деякими провідними членами єврейського народу, веде до корисної цілі, чи до ворожнечі? Ми, українці, позитивно наставлені на конечну співпрацю, дуже їй дуже сумніваємося. Зрештою, хай читачі думають самі.

ДО КОНСИСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ

Ми, Українці Катебри св. Володимира в Торонті, звертаємося до Вас у справі, яка нас всіх занепокоїла. А саме: Висилання грошей в комуністичну Етіопію. Вам добре відомо, що банки є там під державною контролею. Як також відомо, що кожний єпископ під натиском влади, подасть вам відомості, вигідні комуністичній владі; ще й запевнить Вас, що гроші йдуть голодувачим. Невже ж Вам потрібно цю справу вияснювати? Найвідоміші репортери світу, американська та канадська преса про це пише. Виступи конгресменів та сенаторів, державних мужів країн світу підтверджують вище сказане. Ви маєте досвід голоду в Україні, коли комуністичний уряд діставав допомогу, а вмираючі Українці — НІ! Яким чином ВИ зробили такий нерозумний крок? Звичайно, можемо тільки припускати приналежність верхівки до організацій, які прямують до інтернаціоналу!

Українське організоване життя є спаралізоване

зверху, з проводу. Інакше б, наші справи виглядали на вищому рівні. Свідомий та відданий провід підтримував би Українців, які живуть в нужді в Бразилії, Уругваю, Парагваю. Сотки родин Українців не дістали від Вас допомоги. Натомість зібрані в Українців долари висилаються комуністам.

Вимагаємо вияснення в пресі, знаємо наперед, що будете шукати «парасольки», щоби викрутитись з незручної ситуації.

Парафіяни православних парафій, протестами до консисторії, вимогами про допомогу потребуючим Українцям маємо масово зареагувати!

Кожний з нас може писати окремі листи до консисторії, як також мають протестувати управи парафій! Вимагайте від священників скликання зборів і висилання протестів до консисторії.

Українська свідома громада не може дозволити підтримку комуністичних урядів!

Людоненависники

Недружні взаємовідносини між жидами й українцями не є питання сьогодення. Це питання має історичне коріння, що тягнеться з часів Святослава Завойовника, який знищив Хозарську державу. Жиди в своїй історичній літературі давніх русичів, чи пізніше українців вважають ворогами.

Жиди, втративши власну державу ще при римських імператорах розпливлися на землях Європи і пристосовувалися до панівних верств, служили їм. Вони не рахувалися із життєвими потребами автохтонного населення і тому то в того населення зродилася нелюбов до жидів. Пригадайте погроми в Іспанії, Франції та інших країнах, де жиди були переслідувані. Про це явище пише історик жидівського походження Соломон Лур'є в праці "Антисемітизм у стародавньому світі" словами: "Як тільки жиди появились поза Палестиною, разом з ними прийшов у світ антисемітизм; антисемітизм і жидівське переслідування появились тоді, коли виникла діаспора".

Пізніше жиди через Польщу прийшли в Україну разом з польською шляхтою, як її службовці. Збирали з українського народу податки для польської шляхти, експлуатували українців здириствами, були орендарями польських корчмів, і навіть були орендарями українських церков, про що Т. Шевченко написав:

Гине слава, батьківщина;
Немає де дітись;
Виростають нехрещені
Козацькі діти;
Кохаються невінчені;
Без попа ховають;
Запродана жидам віра,
В церкву не пускають!

Ми знаємо, що жиди розуміють причини антисемітизму в дореволюційній Україні й в часи советської державности. Жиди знають, що антисемітизм плекав і ширив царський уряд через чорносотенні організації, які в Україні організовували жидівські погроми.

Українська інтелігенція була проти погромів, засуджувала організаторів їх. Пригадайте виступи в обороні жидівського народу Коцюбинського, Єфремова, Грушевського, Симона Петлюри, Олександра Олеся, Л. Українки й др. Українці не мали держави, позбавлені національних і політичних прав, то якже український народ міг проявляти і ширити антисемітизм? Разом з цим не може український народ нести відповідальність за антисемітичну політику російського колоніалізму.

По революції ситуація змінилась. Жидівська інтелігенція поголовно пішла на службу до більшовиків, зайняла провідні становища в державі й притягла жидівське населення до праці в державних установах Радянського Союзу. Зайнявши високі становища в урядах, партії і таємній поліції, фактично жиди служили російській імперії, як це бу-

ло в минулому в Речі Посполитій. Практично політику Москви на Україні проводили в життя жиди. Розкуркулювали селян, вивозили в табори смерті на північ, арештовували українську інтелігенцію і студентство під приводом належності до контрреволюційних організацій — СКВУ, СУМ та пізніше ніби за участь в Українській Фашистській Повстанській Армії, якої в природі не існувало, але була створена в лабораторіях ГПУ-НКВД. За ті уявні організації поплачували життям українці комуністи в обласних центрах і навіть, організатори радянської влади на Україні — Скрипник, Затонський, Любченко, Порайко, командарм Дубовий, командир Житомирського гарнізону Криворучко та інші. Навіть автор цих рядків, провінційний вчитель був засуджений спецколегією на дев'ять плюс три роки за належність до тієї уявної організації, про яку до арешту не знав.

На цьому місці приведемо характеристику жидів, щодо їх терору в Україні відповідальної особи в передвоєнні часи на Україні й в час уже визволеного з-під німців м. Києва Микити Хрущова. Польська жидівка Мала-Марія якось затрималась у Києві й пережила під фальшивими документами окупацію міста німцями. Як тільки советська армія звільнила Київ від німців, зразу приїхав до Києва Уряд і ЦК компартії. Мала-Марія Хельмінська

ка поступила на працю в секретаріат ЦК, але пізніше виявилось, що Хельмінська жидівка, її звільнили з праці. Вона звернулася зі скаргою до Микити Хрущова, що був у той час генсеком ЦК партії й головою Уряду. В розмові з Хельмінською Хрущов сказав: "Я розумію, що ви, як жидівка, розглядаєте це питання з суб'єктивної точки. Але ми об'єктивні: жи́ди в минулому вчинили немало гріхів проти українського народу. Народ ненавидить їх за те. На нашій Україні ми не потребуємо жидів. І, я думаю, для українських жидів, котрі пережили бажання Гітлера знищити їх, було би краще не повертатись сюди. Краще вони їхали б до Біробіджану. Адже ми тут на Україні. Розумієте ви? Тут Україна. І ми не зацікавлені в тому, щоб український народ ототожнював поворот радянської влади, як поворот жидів".

Нас дивує, що жидівське населення не розуміло тоді й не розуміє тепер, що імперіялістична Москва нацьковує жидівський народ на українців і тим самим створює причини ворожнечі між двома народами. Характерно, що жи́ди не плекають ворожнечі до росіян і німців, які їх переслідували й зрештою по-ди́кому нищили, а плекають ворожість до українців, які не мають Держави, не мають засобів боротись проти жидівських провокацій.

Очевидно хтось із жидівських читачів буде говорити, що автор цієї статті розпалює ворожнечу між українцями й жи́дами. Ні, панове! Це лише пригадується жидівській інтелігенції минуле, щоб не повторюва-

ли помилки в майбутньому. Ніхто не воскресить мільйонові жертви українського народу і ми свідомо хочемо забути минулі злочини й жити з жидівським народом мирно. Якщо немає познак для дружньої співпраці цих двох поневолених народів у боротьбі з комуністсько-московським імперіялізмом, то принаймні, ми хочемо зліквідувати ворожнечу. Нас дивує, що жидівський народ пережив страхиття в передреволюційній Росії та терор нацистської Німеччини й не зміг прийти до реальних висновків: хто ж ворог жидів? Держави з сильним військом і поліцією, чи народи позбавлені національних і політичних прав?

Західний світ, а зокрема уряд США, вживає всіх заходів, щоб спинити інвазію комунізму у вільному світі, й коли треба всі сили об'єднати на боротьбу з комунізмом, жидівська провідна частина направила свої політичні списи не проти комунізму, а проти української еміграції, яка є найбільше протикомуністична.

Так званий "Документальний Центр Сімона Візенталя" в Австрії, який має подібні філії в США й Канаді є на службі органів КГБ, тобто продовжує ту саму політику стосовно українців, що провадили в революційній Росії жи́ди. Москва використовує Сімона Візенталя з його придумками супроти української еміграції. Відомо, що серед кожного народу є екстремісти, злодії, які не рахуються з інтересами свого народу і служать ворогам. Нас дивує, що жидівське населення Північної Америки толерує, фінансо-

во сприяє Візенталю в українсьофобській політиці.

Антисемітизм, як сказано вище, явище історичного порядку. Жи́ди живши в Україні не йшли разом з українським народом, а помагали Москві нищити український народ. Чому в жидів зродилось українофобство? Українці ніколи не жили в Палестині, не переслідували жидів і ніколи не будуть емігрувати до Ізраїлю. Характерно, що Жидівський Центр Візенталя заатакував українців тоді, коли українські поселенці у вільному світі піднесли на вид питання московського геноциду і розпропагували в пресі та видали окремі документальні публікації про організоване Москвою народовбивство.

Не можна використовувати фальшивих документів, підставлених органами КГБ. Бож кожному мислячому громадянину й в цьому числі жи́дам зрозуміло, що КГБ радо підставить фальшивий документ на кожного українця в діаспорі. Адже українські емігранти — це потенційний авангард в боротьбі проти советської системи і комунізму взагалі. Тому Москва руками Візенталя старається скомпромітувати українців в очах влади країн, де поселилися українці.

Характерно, що Москва не згадувала про "злочинців" у вільному світі, а коли появились публікації, які розкривають протилюдські злочини комуністичних заправил, то Центр Візенталя взявся компромітувати українців. Одною з жертв Візенталя став громадянин Клівленду Іван Дем'янюк. Очевидність безпідставного обвинувачення і засудження Дем'янюка описав Яків

Сусленський в “Українських вістях” за 5 травня 1985 року. Сусленський пише: “У березні 1985 року в Ізраїль приїхав мешканець Клівленду Джером Бротар — хорват. Він зацікавився справою І. Дем’янюка і віддає увесь свій вільний час від роботи розслідуванню цієї справи. Ще перед приїздом до Ізраїлю Дж. Бротар побував у Польщі, в Треблінці, опитував мешканців сусідніх сіл; у східній Німеччині він зустрівся з бувшим командиром охорони табору, садистом Куртом Францем, який перебуває в тюрмі, бо засуджений на все життя. Дж. Бротар познайомився з архівними матеріалами та прочитав кілька книжок про Треблінку. У висліді він переконався, що Іван Дем’янюк і “Іван Грозний”, що верховодив газовими печами в Треблінці — це різні люди і процес у Клівленді ведеться проти невинної людини”. В іншому місці Сусленський пише: “Коли Дж. Бротар послався на нацистського злочинця Курта Франса, який заявив, що ні І. Дем’янюка, ні “Івана Грозного”, ні Карла Штрайбеля — начальника вишкільного табору Треблінки, в якому проходили підготовку для таборів смерті поліцаї, він не знав і ніколи про них не чув — Менахем Русак скипів від злості: “Підлий убивця! Ви виправдовуєте злочинців!”

Ось такі факти посторонньої людини, неукраїнця, який намагався довести невинність Дем’янюка, жидівські гонителі за жертвами відкидають. Тутведемо свіжий брутальний вчинок жидів Ізраїлю. На добровільні пожертви українця з Канади Юрія Дибби в Ізра-

їлі був збудований пам’ятник жидівським і українським жертвам нацизму й сталінізму. На відкритті пам’ятника 13 травня 1985 року були українці — “праведники світу”, що врятували жидів від переслідування нацистами, представники українського національного руху, українських церков, бувші в’язні Сіону, інваліди 2-ї Світової війни, члени Товариства Єврейсько-Українських зв’язків та закордонні гості. Будова і відкриття пам’ятника відбулося з відома голови Єрусалиму Тедді Колека, але 26 вересня 1985 року група жидів, колишніх советських партизанів зруйнувала пам’ятник. Про що це говорять?

Москві той пам’ятник в Ізраїлі колов очі, а колишні партизани — це діячі компартії, члени НКВД не могли дивитись на пам’ятник, який пригадував їхні злочини, і тому вони в догоду Москві зруйнували пам’ятник жертвам фашизму і комунізму. Яків Сусленський у заяві “Тов. Єврейсько-Українських зв’язків” заставрував вандалів словами: “Тепер в Єрусалимі сталось те, в що здавалось ні один іудей, ніколи не зміг би повірити, що суперечить національно-релігійній етиці євреїв, нашим тисячолітнім традиціям. Група ізраїльтян зруйнувала святиню пам’ятник мільйонам, які стали жертвою зла”.

Українці в своїй історії, в літературі й релігійній філософії проповідують братолюбство, але в старинних жидів пропаганда ненависті була наріжним каменем національної філософії. Не будемо голословними, а зішлемось до “Біблії”. В книзі 31 й 32 написано про

помсту жидів над мідіянітами за їх кривди, за руйнуючі війни супроти іудей. Коли повернулися іудеї після битви з мідіянітами переможцями, привезли великі здобутки з війни до священника Єлезара, то “сказав до них Мойсей: чи ви по zostавили живими всіх жінок? То ж вони були для Ізраїлевих синів — за радою Валам — причиною на відступлення від Господа через Пеора! І була поразка в Господній громаді. А тепер позабивайте кожного хлопця між дітьми, і кожну жінку, що пізнала чоловіка на мужеськім ложі, повбивайте”. Як бачимо з цих слів, що нетерпимість до переможених тотожна з німецькими нацистами. Виходить, що людоненавистність гітлерівців запозичена в старих ізраїльтян. Недарма Візенталь такий непримиримий до нежидів. Його зоологічну нетерпимість добре зауважив канцлер Австрії Бруно Крайський — жид до крові, але вихований у європейській духовості й волелюбній моралі. Між Крайським і Візенталем постав конфлікт, який дійшов до суду, але Візенталь зрозумів власну крайність і відкликав справу з суду.

Ще в 1970 році західнонімецька газета “Ді вельт” описала гострі виступи проти Сім. Візенталю на з’їзді соціалістичної партії Австрії, закидаючи йому, що “документальний центр” — це приватна шпигунська організація. Часопис “Ді Прессе” за 11 жовтня 1985 року навіть вислови Б. Крайського: “Я знаю як цей пан працює. В нього явний заклик до вбивства. Візенталь відомий тим, що він не перебирає у своїх методах”.

Як бачимо з вище наведених фактів, що Візенталя робить підлу прислугу жидівському народові. Бож не всі жиди поділяють, зокрема жиди, що побували в советських концетраках і сучасні дисиденти не толерують діяльність Візенталя. Вони розуміють шкідливу провокативну діяльність Візенталя для жидівського народу.

Українці зацікавлені співпрацею з жидівським народом, зокрема в спільній боротьбі з людоненависницькою системою московського комунізму, який в однаковій мірі руйнує національні традиції і культуру жидівського й українсько-

го народів. Одначе нас дивує, що велика частина жидів, особливо фінансисти й політичні діячі підтримують нацистську діяльність Візенталя й цим самим шкідливо прислугуються своєму народові.

Відомо, що український народ нічого не шукає в Ізраїлі, ніколи не емігруватиме до Ізраїлю і ніяких претензій не пред'являє до жидівського народу, а в цей час, коли організовані жи-ди в діаспорі очорнюють українську еміграцію, на Україні ще живе біля одного мільйона жидівського народу. Думаємо, що велика частина їх там залишиться постійно жити й ми бажаємо, щоб вони жили з українцями, як рівний з

рівними, обстоювали інтереси України.

Там, на Україні, Москва легально й приховано культивує антисемітизм, а коли на Україну дійдуть факти переслідування жидами українців у діаспорі, то може зродитись небажана реакція, яку буде підтримувати компартія Радянського Союзу. І та реакція може залишити небажані наслідки для двох поневолених народів — українців і жидів. А до того явища веде агентурна політика Сімона Візенталя і Ко. Пора жидівській інтелігенції зрозуміти майбутність і приборкати шкідливу діяльність Візенталя. Чи дійде до цього? Побачимо в майбутньому.

Український Голос

USA TODAY

GHADA TALHAMI

Guest columnist

Condemn terror by either side

EVANSTON, Ill. — Last week's events involving dissident Palestinian hijackers dramatized a subtle development already noted by Middle East observers: While the Palestine Liberation Organization has forthrightly disclaimed its previous terrorist tactics, the USA and Israel refuse to acknowledge this change.

What will undoubtedly be etched in the memory of young Palestinians is the determination of the USA to withhold the hand of friendship from any moderate PLO voice.

Young Arabs will also retain the memory of a U.S. president praising Israel's terrorist attack on pro-Western Tunisia as a legitimate act of self-defense and not requesting the extradition of these Israelis to Tunisia.

The USA has a problem determining the proper response to terror. Its selective condem-

nation of some acts of terror while ignoring others will not only impede the peace process in the Middle East, it will also erode the USA's credibility as an impartial mediator.

Treating Yasser Arafat as a guerrilla chief flies in the face of political reality. Arafat still commands considerable political power in the Arab world. And he is accorded the status of head of a government in exile by several nations, including some in Western Europe.

The president's rhetoric and the media's orgy of condemnation of anything Palestinian, Arab, or Moslem have already terrorized the Arab-American community and may have contributed to a violent incident.

A Palestinian official of the American Arab Anti-Discrimination Committee, Alex Odeh, lost his life in a bomb attack that injured seven co-workers.

Ghada Talhami is a member of the board of the Palestine Human Rights Campaign.

Odeh's crime, apparently, was stating on a TV program that Arafat was a man of peace. But hysteria was in the air — hysteria at the highest levels, which produced calls by irate radio commentators for the expulsion of the entire Arab-American community.

Hysteria would not have developed had the president acted evenhandedly, condemning all terror — state-sponsored, guerrilla-sponsored, or vigilante terror, like that practiced by Israeli settlers in the West Bank and Gaza.

This hysteria could have been avoided had energies been devoted to discovering a more lasting solution than forcing an Egyptian plane to land in Sicily.

УЯВЛЕННЯ ЧОРТА

(Фейлетон)

У наших християнських церквах є ікони. Вони є для того, щоб людина, дивлячись на образи, легко уявляла Бога та внушала в себе смиренний настрій до молитви. Бо якби, скажемо, замість образів Святих та були у церкві портрети совєтських комуністичних вождів ССРСР, то людина бунтувалась би, плювала і ригала. Її уява й настрої були б зовсім протилежні. А замість церкви був би свинюшник.

Чи бачив хто колинебудь чорта?

Ні. Його тільки уявляють. Загально — це мала б бути ніби якась чорна або червона людиноподібна потвора з рогами, хвостом і копитами на кінцівках. Щось дуже страшне!

Наш один молодий гореполітик, начитавшись різних книжок та брошур про жидів, уявив собі чорта навіть як українського паталогічного антисеміта. Та, описавши його в статті «Тільки й ссть у нас ворог — наше серце» (за висловом П.Тичини), опублікував у журналі «Сучасність». Потім ще і детройтська газета «Українські вісті» передрукувала для постраху своїм читачам. Враження — гірше, ніж у свинюшнику...

Властиво, згаданий гореполітик жодного нового чуда не сотворив. Бо

жиди таким чортом страшають своїх дітей уже здавна. А большевики колись, під час колективізації, хіба не лякали наших українських селян уявним чортом буржуя та куркуля, аби тих селян обдерти до нага та загнати у кріпацькі колгоспи? Пізніше большевицька комуністична партія ССРСР ще собі уявила чорта в подобі й ворога народу та йому в жертву закатрупила мільйони українських душ. Після 2-ої світової війни ця ж сама комуністична партія уявила ще іншого чорта — фашиста та ним тепер лякає кожного, хто не співає по-московському.

Так що — чорт є такий, яким хто собі його уявляє.

Гореполітик наївно думав, що жиди, угледівши українського чорта-антисеміта, мерщій кинуться також виставляти протичорта, якогось свого україножера. Тим часом минуло вже півтора роки, а вони... бігають вулицями та кричать: «Всі українці нацисти, всі українці вбивають жидів!» (Так було в Клівленді, США). Так, так, усі українці. Включно з гореполітиком.

До якого чортівства може дійти, коли станеш уявляти та викликати якогось чорта.

ВАСИЛЬ ЧЕЛАК ВІД ЩИРОГО СЕРЦЯ

Вірші і сподини

286 стор.— \$12.00

ДОРОГИЙ СИНУ ЧИ ДОЧКО УКРАЇНИ!

Я ніч більше не хочу, лем це, щоби всі землі України були визволені і з них була відновлена Суверенна Соборна Українська Держава. Щоб ця Держава ногами оперлася об Карпати, там де є мов рідна Лемківщина, а головою сягала до Каспійського моря, де також проли-

валася українська кров для затику волі. Щоб ця Мати Україна, опершись об Карпати, правим рами торкалась Новгороду, а лівим Чорного моря. Оце є тіло моєї Матері України, яку я невимовно люблю і якій я намагався служити повсякчасно. та служитиму до кінця мого віку.

Василь Челак.

Замовляти в «Украпресі» або в автора:

WASYL CHELAK
1321 Race Street
Denver, Colorado, 80206
U.S.A.

Замовляйте нову книгу Валентина Мороза «Лекції з історії України»

Замовлення висилати на адресу:
Valentyn Moroz
23 Armadale Ave.
Toronto, Ont. M6S 3W7
Canada
Tel.: (416) 767-6862

Behind the Iron Curtain, the official newsletter of Thoughts of Faith, Inc.

A Message from Pastor Shep

(Editor's Note: The following is an excerpt from the multi-media presentation "Who Are the Ukrainians?")

Such is the history of one unknown nation. Forgotten by the world, but not forgotten by God! For despite the cruelties and injustices inflicted upon Ukraine, the Church of Jesus Christ is alive and well. For in the history of Ukraine one finds a parallel history, the history of the Church in Ukraine. Severely persecuted, her church buildings razed, her clergy murdered or banished, the history of the Ukrainian Christian Church is marked with the blood of the martyrs who gave their lives in the cause of Christ. Few people know, for example, that at one time the Ukrainian Lutheran Church numbered some ten thousand souls with over sixty parishes. This church was completely destroyed, and Lutheranism is still outlawed to this day on the territory of Ukraine.

Today this persecution continues. Although methods of persecution have become varied and sophisticated in recent times, the goal of Communism remains the same: the complete and total destruction of Christ's Church, by whatever means available. For example, a university student, upon becoming a Christian will immediately be expelled from the university. Children of believers consistently receive failing grades in school.

Leaders of Christian congregations are constantly harrassed. If these methods fail, more extreme measures are adopted. For teaching their children lessons from the Bible or the Catechism, parents are often accused of being unfit to raise children, and their children are forcibly taken away from them. Heavy fines are levied against those who are found to hold secret worship services or Bible studies. For secretly printing Christian literature, one can be charged under Article 62 of the Soviet Criminal Code which pertains to anti-Soviet propaganda and agitation. The penalty upon conviction can mean up to 15 years in prison and slave labor camps. Finally, to faithfully follow Christ may mean martyrdom. The names of such Ukrainian leaders as Mykola Boretsky, Vasyl Lypkivsky, Ivan Pavlovsky, Hryhoriy Khomishyn, Yosafat Kotsylovsky, Mykyta Budka, Hryhoriy Lakota, and Mykola Hmara, are just a few of the thousands of faithful who gave their lives for the Gospel's sake. Although known by only a few in the world, they are known to Christ. Such is the plight of the Christian Church in Ukraine — an unknown church in an unknown land.

As mentioned before, the goal of the Communist rulers in Ukraine remains the same to this very day — the complete destruction of the Christian Church. Armed with the best weapons of Soviet oppression, the government has fought a bitter war with the Christian Church. The Church too has a weapon — the Word of God. Armed with the Word, Christ's soldiers are not only able to survive, but are actually winning the battle!

The price in human suffering is very high. Few can really know what life is like behind Soviet barbed wires. Valentyn Moroz, Ukrainian historian who was recently released to the West, writes of his first day in prison:

"The first day in prison is eternity filled with pain. Everything — sounds,

smells, dimensions, words — everything is written in pain. The first day in prison is a man without his skin; every memory a scalding drop — every thought a hot coal. The first day in prison is a world severed in two; every nerve rent down the middle. The origin of every human "I want" is found here but the roots that tie it to life are severed and remain "out there." Normal "I wants" flow through normal channels and inevitably arrive at the point of severance and every time — more pain. The first day is a plant with its roots in the air, unable to embed themselves in the emptiness. And this brings on the greatest suffering, for it is in the nature of the roots to take root. Nothing is more shocking than to daydream. Then oblivion joins the freshly severed parts and the "I want" is satisfied. But the sudden awakening breaks the thin thread. And the pain which began to subside flames up again. The ax of time strikes the crystal gates and suddenly you're outside and free again. But this is not the freedom which for countless days shown through the crystal wall. You have freedom, you are drunk, confused and again without skin. It is impossible to pass through prison bars, going in or coming out, without leaving your skin on them. Though it be a hundred times prison always takes its toll. Afterwards, there will be reminiscences, stories, countless facts, amusing and shocking, disgusting and touching. But prison is not made up of that. Prison is a man without his skin on the first day. Whoever can describe this can describe a prison, but you cannot describe it and yet, you will try. That will come later. Later — for today is the first day."

Such is life for the Christian behind the Iron Curtain in Ukraine. But the Church is winning the war! After sixty years of Communism in Ukraine, of lies and de-

ceit, death and destruction, there is a tremendous thirst for truth and freedom, especially among the young. For them the promises of communism are empty and without foundation. The Church recognizes that the human fields are ripe for harvest. Today, one hears of a spiritual renaissance in Ukraine, especially among the young. Often when asked, many confess that they heard the Gospel preached over the short-wave radio.

Jesus said: "Go ye therefore and make disciples of all nations." While the sending of missionaries into Ukraine is impossible at this time, the task of mission work is not. Today the radio serves as the

primary means for information for the Ukrainian. Although forbidden by the Communist government, millions of Ukrainians tune in daily to foreign broadcasts for information about the outside world. It is through the radio that God challenges us today to share the Gospel and thus make disciples of all nations, even the unknown ones.

Dear friends, as we see the suffering of this world, as we read about the dictators and despots of this world who enslave the mind and seek to destroy the soul, let us first thank God for our freedom. Let us also pray that Almighty God will preserve that gift for our children and their children. In that freedom let us also

resolve to use the Word of God to bring the message of true freedom, Christ's freedom, to the people behind the Iron Curtain. We sincerely hope that you will become a partner with us in sharing the Gospel with those who are not yet free, the Ukrainians of the Soviet Union. So that by the Grace of God they too may sing as we do: "God's word is our great heritage and shall be ours forever. To spread its light from age to age shall be our chief endeavor. Through life it guides our way, in death it is our stay. Lord grant while worlds endure, we keep its teachings pure, throughout all generations."

THE GLOBE AND MAIL

Mengele belief Littman's, inquiry told

BY RICHARD CLEROUX

The Globe and Mail

OTTAWA

Canadian Nazi-hunter Sol Littman testified yesterday before the Deschênes inquiry into war criminals that he decided last December on the basis of four documents in his possession that the Auschwitz death camp doctor Josef Mengele had tried to enter Canada.

"The conclusions were mine, and mine alone," he admitted. "These were the only documents I had, and they led me to a strongly held belief that Mr. Mengele had either applied or had come to Canada."

On the basis of his conclusion, he wrote to Prime Minister Brian Mulroney on Dec. 20, 1984, that Mengele had tried to enter Canada in 1962, and that a full inquiry should be launched. On Wednesday, commission counsel Yves Fortier said there was a definite link between Mr. Littman's letter and Mr. Mulroney's creation of the inquiry two months later.

Evidence presented before the commission has since showed that Mr. Littman was wrong in his conclusion about Mengele. He had never applied to get into Canada. The documents Mr. Littman had obtained were simply a police check following up on a report that a man living in Canada under the name Joseph Menke, might really be Mengele.

Yesterday, Mr. Littman identified publicly, at the request of the judge, the two persons he had talked to about the documents before he wrote to Mr. Mulroney.

One was RCMP Nazi war criminal investigator Sergeant Fred Yetter, then still a corporal. The second was Al Naylor, a retired immigration department official.

The inquiry session was marred yesterday by an angry outburst by Justice Department lawyer Ivan Whitehall.

Mr. Littman said that since he believed the documents showed Mengele had tried to get into Canada, it was "entirely appropriate" for him to write to Mr. Mulroney and to demand a full inquiry "unless you want to turn me into a vigilante going out looking around for Mr. Mengele."

Mr. Whitehall shot back: "You may already be one, sir."

The remark caused a disturbance, with some other lawyers and spectators shouting "outrageous" and other dissenting objections.

Mr. Justice Jules Deschênes restored order and suggested that Mr. Whitehall not make any more remarks of the sort to the witness and that he withdraw the remark.

Mr. Whitehall withdrew his remark.

The outburst came on what was to have been the final day of testimony at public hearings before the commission.

It was hectic. At one point, the judge threatened to shut down the public hearings if the lawyers did not stop all trying to talk at the same time.

Mr. Littman explained to the commission that, last year, he had obtained under U.S. freedom-of-information laws a copy of a 1962 document from a Canadian visa-control officer in Cologne, West Germany, to a U.S. official.

That document said that information had been received that a man living in Canada using the name Joseph Menke might be Mengele and would the Americans please send as much descriptive information as possible on Mengele, including fingerprints and photographs of him, his wife, and his son.

Mr. Littman said that since he knew Mengele had been "seen in full flight, skipping back and forth between Paraguay and Argentina" in the early 1960s, he concluded that the application (had there been one) would have been made from Buenos Aires.

So he took the information to Corporal Yetter before writing to Mr. Mulroney.

Sgt. Yetter testified yesterday that he warned Mr. Littman not to jump to any conclusions because visa-control officers also did police and security investigations.

"I felt it was entirely plausible that Mengele might have applied to come to Canada," Mr. Littman

said.

Mr. Whitehall told him "no reasonable man" could have come to that conclusion.

Mr. Littman did not reply.

Outside the inquiry, Mr. Whitehall told reporters that he has difficulty with people who make assertions not based on fact.

"I don't think that somebody should write something to the

Prime Minister of Canada that is not correct," Mr. Whitehall said.

Mr. Whitehall said Mr. Littman should be asked whether the Prime Minister had been duped.

FRANK HORTON
U.S. REPRESENTATIVE
29TH DISTRICT OF NEW YORK

COMMITTEE:
GOVERNMENT OPERATIONS
RANKING MINORITY MEMBER

DEAN, NEW YORK
REPUBLICAN DELEGATION

WASHINGTON OFFICE:
2229 RAYBURN BUILDING
WASHINGTON, D.C. 20515
(202) 225-4916

DISTRICT OFFICES:
314 KENNETH B. KEATING
FEDERAL BUILDING
ROCHESTER, NEW YORK 14614
(716) 263-6270
FTS-963-6270

WAYNE COUNTY OFFICE BUILDING
LYONS, NEW YORK 14489

DOLORES ROSE, DIST. DIR.
FEDERAL LIAISON ADMINISTRATOR

MARY PAT FITZGERALD
FEDERAL LIAISON ASSOCIATE

Congress of the United States
House of Representatives
Washington, D.C. 20515

November 4
1985

Dear Friends:

I would like to take this opportunity to welcome you to Rochester and to commend you for your efforts to illuminate human rights abuses in the Soviet Union. Your commitment to principle, despite imprisonment, and your unremittant efforts since your emmigration from the Soviet Union, have earned Dr. Moroz the admiration of human rights advocates around the world.

Dr. Moroz, earned world recognition when he embarked upon a 145 day hunger strike at Vladimir Prison. The abhorrent treatment he received from the Soviet government, and his commitment to preservation of the Ukrainian culture, launched a public opinion campaign which spread across the world. This campaign, and the Congressional effort in which I was actively involved, ended in his release in 1978.

Today this mantle of sacrifice and commitment is being worn by Anatoli Scharansky, Yosyp Terelia, and others. Dr. Moroz' story, has become theirs. Let us hope that public opinion and diplomatic pressure will triumph once again.

Human rights abuses in the Soviet Union have not abated, in fact, they have become more prevalent. With this in mind, and because of my commitment to individual freedom, my colleagues and I are circulating a letter to President Reagan urging him to make human rights abuses one of the highest priorities of the upcoming summit. Relations between our Nations cannot improve until these abuses cease.

With warmest personal regards,

Sincerely,

Frank Horton

Ukrainian 'slave' fought for honor

Zygmunt Przetakiewicz

Almost at the same time as Pierre Trudeau and Ed Broadbent were enjoying free and happy vacations in the USSR organized by Georgy Arbatov of KGB, Vasyl Stus, one of the victims of Soviet oppression, was dying in concentration camp in the Perm Region.

Perm is located in Siberia, whose beauty "is breathtaking" and something "unique in the world" as described by Trudeau on his return to Canada.

Stus died September 4, 1985 at the age of 46 while serving a 10-year-term in labor camp No. 36-1.

He was a poet, literary critic, Nobel Prize nominee, but first of all a Ukrainian patriot and member of the Ukrainian Helsinki Group, who once said: "Behind me stood Ukraine and my oppressed people, whose honor I had to defend to the death."

In 1965 he joined the opposition movement that had begun to emerge in the wake of Krushchev's revelations of the crimes of the Stalin era.

The Soviet regime's response was the standard one: Stus was expelled from school, blacklisted as a writer and prevented from finding employment.

In 1972 he was charged with "anti-Soviet agitation" and sentenced to five years' labor camp and three years' internal exile in Siberia.

He described his experience there in his *Gulag notebook* which was brought clandestinely to the West and recently published in the monthly *The Idler*, (P.O.Box 280, Station E, Toronto M6H 4E2).

"To be a Soviet citizen means to be a slave. I am not fit for such a role. The more I am tortured and abused the greater is my resistance to my slavery and to the system of abuse of a man and his elementary rights," Stus wrote.

Charged again with "anti-Soviet propaganda", Stus

was sentenced in 1980 to 10 years imprisonment and five years' exile and sent to a concentration camp in the Perm region.

From faraway Siberia, this is what he wrote about *Solidarnosc*: "Long live the champions of freedom! The Poles' opposition to Soviet despotism is heartening, and their nation-wide tremors are remarkable."

He wrote that if these events continued, the flames would spread. "Poland is setting Ukraine an example. Poland is a landmark in the totalitarian world and is preparing its downfall."

VASYL STUS
Died in Siberia camp

"But will the Polish example be emulated? That is the question. Poland set Russia on fire throughout the nineteenth century; now it is trying again."

"I wish the Polish insurgents success, and I hope that the police regime will not smother the sacred flame of freedom and that forces will be found in the occupied countries to support freedom's champions in Poland."

One month ago his wife received a telegram from authorities that he had died.

"The conscience of an oppressed people has been stifled. A voice of indignation and protest has been stifled. Or has it?" *The Idler* wrote.

Stus wrote in his *Gulag notebook* words which might be dedicated to Trudeau and Broadbent: "After Poland, only a complete fool or a scoundrel can believe in Moscow's ideals."

Український Голос

Консулят США в Києві — не проста справа

Як відомо, на вершинній зустрічі в половині листопаду 1985 в Женеві през. Реген і лідер СССР Горбачов домовились про відкриття двох нових консулятів — американського в Києві і советського в Нью Йорку, — і Вашингтон підтвердив це ще 21 листопада цього року.

Дехто з українців тішиться з цього приводу, мовляв все таки в Києві буде хтось з Заходу і може теж

буде легше говорити про виїзд до США, бо досі в тій справі треба було їхати аж до Москви, але дальший хід тієї акції не такий простий, як виглядало б.

Насамперед проголошення США в тій справі не має її натяку на Україну і каже дослівно, що "консулят у Києві дасть нам офіційну американську приязність у важливому советському агрикультурному, культурному й торговельно-

му центрі, який кожний рік відвідують тисячі американських туристів", а Совети поставили справу ще інакше: Відкриття консуляту США в Києві залежне від того, чи машинам советського Аерофлоту дозволять влітати до США. Вашингтон відкидає такий "товаробмін" і стверджує, що це окремі дві справи, які не мають нічого спільного з собою.

Giving thanks

Варт ще пригадати, що рішення про консулят США в Києві і советський в Нью Йорку було підписане през. Ніксоном та Брежнєвом ще 1974 року, підготовка до відкриття обох тягнулася аж до 1979, а тоді през. Картер, у пляні санкцій за сов. напад та Афганістан; зневажив всю справу.

НІМЕЧЧИНА

Федик О. — 30.

АНГЛІЯ

Українська Громада м. Донкастер — 50 ф.

Виправлення. У минулому числі ми пропустили у списку жертводавців прізвище п. В. Скабари з Манчестеру. Просимо вибачення.

As Ukrainian Americans gather next week with their families to observe a truly special American holiday, the fate of a fellow Ukrainian who yearned to become an American will doubtless occupy their thoughts. And their Thanksgiving holiday will be a sadder one than most.

Myroslav Medvid, the Ukrainian sailor who twice jumped ship in search of American freedom and a new life in "an honest country," has a future that is, at best, uncertain. In the eyes of the Soviet system, he committed treason.

He must have believed that freedom, a commodity foreign to the Soviet Union, was worth the risk of his "treasonous" act. He must have thought that in America there is plenty of freedom for everyone.

But, this time, that precious commodity was temporarily and inexplicably in short supply. There was no freedom for Myroslav Medvid, and so U.S. authorities returned the young seaman to the system he so desperately sought to escape.

The Ukrainian community will never forget the Medvid tragedy, a story of freedom denied, for Ukrainians know very well — perhaps better than many other Americans — the value of liberty.

That is why each year they piously give thanks for the blessings of living in this country and being its citizens. That is why Ukrainians in this country are proud to call themselves Ukrainian Americans. That is why countless numbers of them were ready to give their lives — and many did — in defense of this country and its principles. That is why they hope for the day that Ukraine, too, will flourish in freedom.

This Thanksgiving, as we bow our heads to give thanks for the graces of God that we enjoy here in the United States, we should add a silent prayer for Myroslav Medvid. May the Good Shepherd watch over him.

THE UKRAINIAN WEEKLY

ПОЖЕРТВИ НА ВИДАВНИЧИЙ ФОНД

«АНАБАЗИСУ»

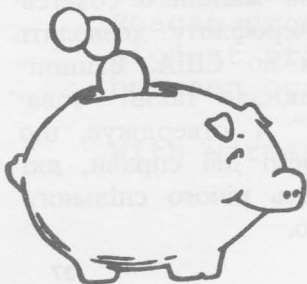
від 1 жовтня до 31 грудня 1985 р., в доларах

З С А

Якимець Ф. — 6; Іванчук І. — 45; Хім'як П. — 11; Лоян В. — 4; Кокодинський О. — 16; Петрочук М. — 4; Зінченко В. — 11; Колатало Д. — 26; Савка я. — 11.

КАНАДА

Янківський С. — 100; Чепак М. — 10; Дувало І. — 4; Канадсько-Українська Мистецька Фундація — 4; Косіковський Е. — 4; Бабич А. — 50; Петрашко М. — 50; Максим Л. — 7; Королюк Ф. — 4; Папінчак М. — 14; Мазуркевич О. — 18; Петрук П. — 10; Безпечний І. — 4; Волан В. — 18; Моклович Т. — 4.

ВСІМ ЖЕРТВОДАВЦЯМ — ЩИРА ПОДЯКА!

З М І С Т

1. Валентин Мороз. Поезія і життя Василя Стуса .	6
2. Леонід Рудницький. Василь Стус і німецька поезія	9
3. Матеріали про Мирослава Медвідя	12
4. Збірка на книгу «Чи треба українського Візенталя?»	16
5. Богдан Мельник. Переклад «Слова...» на англійську мову	17
6. Валентин Мороз. Думати чи не думати?	19
7. Марія Кремінярівська. Золотий мій... ..	20
8. Віктор Китастих. Що таке товариство українських бандуристів	22
9. Іван Стебальський. Правда про т. зв. «Бориславський погром»	22
10. Данило Міщук. Людоненависники	29
11. Ghada Talhami. Condemnd terror by either side	32
12. Андрій Чапля. Уявлення чорта	33
13. A message from Pastor Shep	34
14. Mengele beliefs Littman's, inquiry told	35
15. Zygmunt Przetakiewicz. Ukrainian «slave» fought for honor	37
16. Конзулят США в Києві — не проста справа	37
17. Пожертви	38